

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ: ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ
ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ
ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

της

ΚΥΡΙΑΚΗΣ Β. ΧΙΤΑΡΙΔΟΥ

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στο Διεθνές και Ευρωπαϊκό Οικονομικό Δίκαιο (LLM)

Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου

Πάφος, Κύπρος

2015

Υποβληθείσα στη Σχολή Νομικής και Κοινωνικών Επιστημών

σε μερική εκπλήρωση

των απαιτήσεων για την απόκτηση

του Πτυχίου του

LLM

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ: ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΗΝΩΜΕΝΩΝ
ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ
ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΗΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου

LLM

Επιβλέπων Καθηγητής

Γεώργιος Δ. Παυλίδης

Εξεταστική Επιτροπή

Κοσμήτορας /Διευθυντής Προγράμματος

Αντώνης Ν. Μανιτάκης / Κωσταντίνος Γε. Αθανασόπουλος

*Στους ανθρώπους που φωτίζουν τη ζωή μου,
ως ελάχιστο δείγμα της αγάπης μου για τη
στήριξη, την υπομονή και την κατανόηση
τους.*

Στην οικογένεια μου.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις πιο θερμές και ειλικρινείς μου ευχαριστίες στον εποπτεύοντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας κ. Γεώργιο Παυλίδη, Λέκτορα στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις, για την καθοδήγησή και την έμπρακτη υποστήριξη του, με τις συμβουλές τις παρατηρήσεις και τις διορθώσεις του σε κάθε φάση της δημιουργίας της.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όλους τους νέους μου φίλους από το μεταπτυχιακό αυτό πρόγραμμα για την πολύτιμη βοήθεια τους και για τα σπουδαία μαθήματα ζωής που μου προσέφεραν απλόχερα.

Σεπτέμβριος 2015.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο της τη διπλωματία, δηλαδή τη πρακτική της διεξαγωγής διαπραγματεύσεων για την δημιουργία σταθερότητας και τάξης στο διεθνές σύστημα, με σκοπό την ειρηνική συμβίωση και συνεργασία των διεθνών δρώντων αλλά και την αμοιβαία προώθηση των συμφερόντων τους. Επικεντρώνεται στην ιστορική διαμάχη μεταξύ δύο υπερδυνάμεων, των Η.Π.Α. και της Ρωσικής Ομοσπονδίας, με ιδιαίτερη έμφαση στον ενεργειακό τομέα.

Στο πρώτο κεφάλαιο, δίδεται ο ορισμός της διπλωματίας και αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο αυτή διαμορφώθηκε ιστορικά, από τις πρώτες επαφές των οργανωμένων κοινωνικών ομάδων έως τη διπλωματία των σύγχρονων κρατών. Εξετάζεται η σύγχρονη οικονομική διπλωματία και τα μέσα άσκησης της καθώς και η νέα έκφανση αυτής, η ενεργειακή διπλωματία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύονται οι Η.Π.Α. ως διεθνής δρών. Παρουσιάζεται η γεωπολιτική τους θέση, το πώς αυτοί αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους στη παγκόσμια σκηνή και η δράση τους στην ενεργειακή αρένα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, αναλύεται η Ρωσική Ομοσπονδία ως διεθνής δρών. Παρουσιάζεται, όπως και στο κεφάλαιο που προηγείται, η γεωπολιτική της θέση, το πώς αντιλαμβάνεται τον ρόλο της και το πώς διεκδικεί τη θέση της στο παγκόσμιο ενεργειακό παιχνίδι.

Το τελευταίο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ενεργειακή διαμάχη των Η.Π.Α. και της Ρωσικής Ομοσπονδίας και στο πώς αυτή οδηγεί στο τέλος του μονοπολικού κόσμου και στη γέννηση ενός πολυπολικού διεθνούς συστήματος.

Λέξεις κλειδιά: «Διπλωματία, γεωπολιτική, μονοπολικό σύστημα, πολυπολικό σύστημα, ενεργειακή διαμάχη».

ABSTRACT

The current thesis's objective is diplomacy; that is the practice of conducting negotiations for the creation of stability and order in the international system, with the purpose of the peaceful cohabitation and cooperation of the international actors but also the mutual forwarding of their interests. It focuses on the historical conflict between the two world superpowers, the United States of America and the Russian Federation with greater emphasis on the energy sector.

In the first chapter the definition of diplomacy is given and the way which it was formulated is analyzed from the first contacts of the organized social groups, up to the diplomacy of the modern states. The current economical diplomacy, the means of its practice and its new embodiment, that is the energy diplomacy, are also analyzed.

In the second chapter, the USA are analyzed as an international actor. Their geopolitical position is presented along with their perception of their role in the global scene and their action in the energy arena.

In the third chapter, the Russian Federation is also analyzed as an international actor. As in the previous chapter, the country's geopolitical position is explained along with its perception of its role and how it claims its own place in the international energy game.

The last chapter focuses on the energy controversy of the USA and the Russian Federation and how this leads to the end of the unipolar world and the rise of a multipolar international system.

Key words: «diplomacy, geopolitics, unipolar system, multipolar system, energy controversy».

Πίνακας Περιεχομένων

Σελίδα Τίτλου.....	3
Αφιέρωση.....	4
Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Πίνακας Περιεχομένων.....	8
Κατάλογος Γραφημάτων /Εικόνων	9
Συντομογραφίες και Ακρωνύμια.....	10
Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο 1: Διπλωματία.....	
1.1. Εισαγωγικά Στοιχεία.....	13
1.2. Ορισμός της Διπλωματίας.....	15
1.3. Η Ιστορία της Διπλωματίας.....	17
1.4. Οικονομική Διπλωματία.....	21
1.5. Ενεργειακή Διπλωματία.....	27
Κεφάλαιο 2: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.....	
2.1. Εισαγωγικά Στοιχεία.....	31
2.2. Η Γεωπολιτική θέση των Η.Π.Α.....	33
2.3. Πως αντιλαμβάνονται των εαυτό τους.....	36
2.4. Τα ενεργειακά παίγνια των Η.Π.Α.....	39
Κεφάλαιο 3: Ρωσική Ομοσπονδία.....	
3.1 Εισαγωγικά Στοιχεία.....	43
3.2. Η Γεωπολιτική θέση της Ρωσικής Ομοσπονδίας.....	46
3.3. Πως αντιλαμβάνεται τον εαυτό της.....	49
3.4. Τα ενεργειακά παίγνια της Ρωσίας.....	53
Κεφάλαιο 4: Αντί Επιλόγου.....	
4.1. Ενεργειακή Αντιπαράθεση.....	57
4.2. Μονοπολικό vs Πολυπολικό Σύστημα.....	61
Βιβλιογραφία.....	65

Κατάλογος Γραφημάτων / Εικόνων

Γράφημα 1: Παγκόσμια ζήτηση ανά καύσιμο.....	28
Γράφημα 2: Παγκόσμια Ενεργειακή Κατανάλωση.....	29
 Εικόνα 1: Οι πρόεδροι των αντιπροσωπιών που συμμετέχουν στο	
Μπρέτον Γουντς (1-22 Ιουλίου 1944).....	32
Εικόνα 2: Ο Γεωπολιτικός χάρτης του Mackinder.....	33
Εικόνα 3: Παγκόσμια Νήσος.....	46
Εικόνα 4: Αποθέματα φυσικού αερίου.....	54

Συντομογραφίες και ακρωνύμια

ARAMCO	: Arabian American Oil Company
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
ΕΕ	: Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Σ.Σ.Δ.	: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
Η.Π.Α.	: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
Ο.Η.Ε.	: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
ΠΟΕ	: Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συμβατική θεώρηση της διπλωματίας είναι αυτή που την θέλει ως διαπραγμάτευση και συμβιβασμό που οδηγεί στην τακτοποίηση των διαφορών ανάμεσα στους δρώντες. Ωστόσο, η ιστορία συχνά ανατρέπει αυτή την άποψη. Η διεξαγωγή των διεθνών σχέσεων συνιστά επίσης πάλι ανάμεσα στα εθνικά συμφέροντα και η διπλωματία μπορεί ν' αποδειχθεί αποτελεσματικότατο όπλο. Σε μια διασκευή της ρήσης του C.Von Clausewitz θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διεθνείς σχέσεις είναι πόλεμος που διεξάγεται με άλλα μέσα.

Η διπλωματία είναι ένας ασαφής όρος ο οποίος μπορεί να τύχει διαφορετικής ερμηνείας. Ετυμολογικά προέρχεται από το αρχαιοελληνικό ρήμα διπλόω, που σημαίνει διπλώνω, ο οποίος υιοθετήθηκε αργότερα και από τους Ρωμαίους. Ο ορισμός της διπλωματίας που γίνεται συχνά αποδεκτός είναι ότι η διπλωματία είναι η πρακτική της διεξαγωγής διαπραγματεύσεων για την δημιουργία σταθερότητας και την αποτροπή των διενέξεων.

Η διπλωματία ως διαδικασία επικοινωνίας μεταξύ πολιτικών οντοτήτων υπάρχει εδώ και χιλιάδες χρόνια αλλά απέκτησε επιστημονική δομή πολύ αργότερα. Το διπλωματικό σύστημα το οποίο εφαρμόζουμε ακόμα και σήμερα έχει τις ρίζες του στην Ιταλία του 15^{ου} αιώνα. Η διπλωματία αποτελεί μια κατεξοχήν τέχνη και ως τέχνη δεν μπορεί να είναι μονότονη και σταθερή, συνεπώς αλλάζει και εξελίσσεται όταν οι ανάγκες το προστάζουν.

Μία από τις θεμελιώδεις μορφές διπλωματίας στον 21^ο αιώνα είναι η οικονομική διπλωματία, η οποία άκμασε κυρίως μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, και αποτελεί την άσκηση εξωτερικής πολιτικής με τη χρησιμοποίηση οικονομικών μέσων για την επίτευξη πολιτικών στόχων. Βασική έκφανση αυτής συνιστά η ενεργειακή διπλωματία, η οποία δεν αποτελεί έναν τομέα-παρακλάδι στις διπλωματικές διαπραγματεύσεις, αλλά αντιθέτως εισβάλλει στην καρδιά της διπλωματίας, την χαρακτηρίζει και την καθορίζει σε μεγάλο βαθμό στο σύνολό της.

Η ενεργειακή διπλωματία παίζει βασικό ρόλο στο παγκόσμιο γίγνεσθαι και στο παιχνίδι αυτό συμμετέχουν τεράστιοι γεωπολιτικοί παίκτες όπως οι Η.Π.Α. και η Ρωσική Ομοσπονδία. Όπως αναφέρει ο Brzezinski, γεωπολιτικοί παίκτες είναι τα κράτη που έχουν την ικανότητα και την εθνική θέληση να ασκήσουν δύναμη ή επιρροή πέρα από τα σύνορά τους ώστε να μεταβάλουν την υπάρχουσα γεωπολιτική κατάσταση των πραγμάτων. Οι Η.Π.Α. αποτελούν τον ισχυρότερο γεωπολιτικό παίχτη σήμερα και εκπροσωπούν τον πόλο της Θάλασσας, τον «Κομιστή του Νέου Κόσμου», μια μεγάλη ναυτική δύναμη που συγκρούεται και αντιπαρατίθεται με τον πόλο της στεριάς, που δεν είναι άλλος από τη Ρωσία. Η Ρωσία κυριαρχεί στη «καρδιά της ξηράς» και παρά την αποδυνάμωσή της μετά

την μεγάλη ήτα στον Ψυχρό Πόλεμο παραμένει σημαντικός γεωπολιτικός παίχτης, ο οποίος ασκεί επιρροή στον ευρύ ευρασιατικό χώρο και τρέφει φιλόδοξους γεωπολιτικούς στόχους που αρνείται να κρύψει.

Στον 21^ο αιώνα οι Η.Π.Α. δέχονται πιέσεις από νέες δυνάμεις που διεκδικούν την παγκόσμια ηγεμονία και αυτό διότι η αμερικανική παντοκρατορία απέτυχε παταγωδώς να προσφέρει τις λύσεις που χρειαζόταν ο κόσμος και να εξομαλύνει την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Ο κόσμος βρίσκεται σε κρίση, η οποία δεν έχει μόνο οικονομικό χαρακτήρα αλλά είναι συστημική, δηλαδή έχει σχέση με το σύστημα βάση του οποίου λειτουργεί η παγκοσμιοποίηση τόσο από ιδεολογικοπολιτική όσο και από οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική και ενεργειακή άποψη. Για να αποφευχθούν η πόλωση και η μεγαλύτερη ανασφάλεια στον κόσμο απαιτείται η αναζήτηση μιας νέας διακυβέρνησης της παγκοσμιοποίησης. Την ηγεσία της διακυβέρνησης αυτής διεκδικούν νέοι γεωπολιτικοί παίχτες οι οποίοι χρησιμοποιούν όλα τα διπλωματικά όπλα που διαθέτουν στη φαρέτρα τους.

Στο πόνημα που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια ανάλυσης των θεμάτων που τέθηκαν. Σκοπός είναι ο αναγνώστης να σκεφτεί, να ανατρέψει τις θεωρούμενες ως πάγιες απόψεις και να κατανοήσει κάποια βασικά φαινόμενα που εξελίσσονται στο κόσμο, τα οποία παρουσιάζονται από ένα διαφορετικό, αντίθετο με τα δεδομένα τις εποχής πρίσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

*«η διπλωματία είναι ο εγκέφαλος της εθνικής ισχύος όπως
το εθνικό ηθικό είναι η ψυχή της¹»*

Hans Morgenthau

Εισαγωγικά Στοιχεία

Εάν η ιστορία εν γένει είναι η γνώση και η μελέτη του παρελθόντος και της εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών, η διπλωματία είναι ένα ζωντανό και δυναμικό τμήμα της ιστορίας που μας παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο οι διαφορετικές κοινωνίες προσπαθούσαν να αμβλύνουν τις διαφορές τους². Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι εξ αρχής, από τη δημιουργία της ανθρώπινης συμβίωσης, οι διάφορες κοινωνικές ομάδες που σταδιακά σχηματίζονταν, είτε συγκρούονταν για την επιβολή της εξουσίας τους, είτε προσπαθούσαν να βρουν δίαυλους επικοινωνίας μέσω των αμοιβαίων συμφωνιών. Ήτοι χρησιμοποιούσαν την διπλωματία.

Η διπλωματία υπήρξε ανέκαθεν ένα από τα σπουδαιότερα κεφάλαια στον τομέα των διεθνών σχέσεων τόσο από ακαδημαϊκής άποψης όσο και από πρακτικής εφαρμογής³. Όπως έχει τονίσει και ο Gilpin η θεμελιώδης φύση των διεθνών σχέσεων δεν έχει μεταβληθεί διαμέσου των αιώνων. Οι διεθνείς σχέσεις εξακολουθούν να είναι ένας αέναος αγώνας για πλούτο και ισχύ μεταξύ ανεξάρτητων δρώντων σε κατάσταση αναρχίας⁴.

Η διπλωματία συγκροτούσε και συνεχίζει να συγκροτεί τη διεθνή στρατηγική των χωρών, κάποιες φορές ως μια ξεχωριστή ενότητα, ενώ τις πλείστες φορές, ως μέρος της ευρύτερης πολιτικής. Πολλάκις, έχει αποδειχθεί ότι η διπλωματία αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής, συνεργασίας και δημιουργίας στρατηγικών συμμαχιών στον διεθνή στίβο. Η διπλωματία λοιπόν, αποτελεί μια συνεχή διαδικασία και συστηματική προσπάθεια για τη διατήρηση, ανανέωση και ενίσχυση του διεθνούς δικτύου συνεργασιών και συμμαχιών.

¹ Καραφωτιάς Π., «Πολυδιάστατη Διπλωματία», 2015, διαθέσιμο στο <http://elzoni.gr/html/ent/710/ent.40710.asp>

² Μάνεσης Α., Πολιτική Ιστορία και σύγχρονοι πολιτικοί θεσμοί, σ.5, έκδ.α', Σάκκουλα, Αθήνα 1978.

³ Καραφωτιάς Π., ο.π. 1

⁴ Μπριάννα Μ., «Δημόσια Διπλωματία και Εθνικό Σήμα (National Branding)», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.citybranding.gr/2012/05/nation-branding.html>

Με τη κατάρρευση του σοσιαλισμού ως τρόπου οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, ο καπιταλισμός κυριάρχησε πλέον ως ιδεολογία και οικονομικό σύστημα⁵. Οι ιδεολογικές αντιπαράθεσεις έχασαν το νόημα τους και πολλοί υποστήριξαν ότι ο κόσμος έφτασε στο «Τέλος της Ιστορίας»⁶ (Francis Fukuyama). Ο Fukuyama οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως η φιλελεύθερη δημοκρατία και ο καπιταλισμός παρέμειναν το μοναδικό λειτουργικό πλαίσιο της οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης των σύγχρονων κρατών. Υποστήριξε πως η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, η εντατικοποίηση του ανταγωνισμού σε παγκόσμια κλίμακα, η δημιουργία ζωνών ελευθέρου εμπορίου ωθούν τις επιχειρήσεις στην υιοθέτηση του φιλελεύθερου συστήματος⁷. Όλα αυτά οδηγούσαν στη διαπίστωση ότι πλέον η διπλωματία δεν ήταν απαραίτητη και έτσι η τέχνη της διπλωματίας σταδιακά ξεχάστηκε⁸. Ο χρόνος δεν άργησε να διαψεύσει όλους αυτούς που βιάστηκαν να στείλουν στο χρονοντούλαπο της ιστορίας τη διπλωματία, η οποία αναγεννήθηκε από τις στάχτες της. Στον 21^ο αιώνα η διπλωματία παρουσιάζεται μεταμορφωμένη και πιο επιβεβλημένη από ποτέ και στοχεύει κυρίως στο τομέα της οικονομίας⁹.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, γίνεται προσπάθεια παρουσίασης του σημαντικού αυτού θεσμού. Επιχειρείται ο προσδιορισμός του όρου διπλωματία και εξετάζονται τα ιστορικά στάδια της εξέλιξης του, μέχρι τη σύγχρονη οικονομική και ενεργειακή διπλωματία.

⁵ Κίσιντζερ Χ., Διπλωματία, σ.23, έκδ.α', Λιβάνη, Αθήνα 1995.

⁶ Ρουμελιώτης Π., Η Πορεία προς την Παγκοσμιοποίηση – Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για τον 21^ο αιώνα, σ. 61, έκδ.α', Λιβάνη, Αθήνα 1996.

⁷ Ρουμελιώτης Π., Προς έναν Πολυπολικό Κόσμο, σέλ.68, έκδ.α', Λιβάνη, Αθήνα 2009.

⁸ Κυριαζής Α., «Η ξεχασμένη τέχνη της διπλωματίας», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.youmagazine.gr/wordpress/2014/06/the-forgotten-art-of-diplomacy-28833/>

⁹ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 6, σ. 55.

Ορισμός της Διπλωματίας

Η διπλωματία ανήκει σε 'κείνους τους ασαφείς όρους που μπορούν να ερμηνεύονται διαφορετικά ανάλογα με το χρήστη και τη χρήση του. Ετυμολογικά προέρχεται από το ρήμα διπλώω,-ω (διπλώνω) και δίπλωμα (τσάκισμα), και συμβολίζει το «δίπλωμα» (τύλιγμα) της περγαμηνής που οι ηγέτες στις πόλεις-κράτη έγραφαν τα μηνύματά τους και τα έστελναν στους ομολόγους τους. Η έννοια αυτή πέρασε και στα Λατινικά και απέκτησε μία ιδιαίτερη σημασία. Η λέξη duplus δήλωνε το διπλωμένο επίσημο έγγραφο που έδιναν σε όλους εκείνους που αποκτούσαν το δικαίωμα του Ρωμαίου Πολίτη. Επίσης, ο ορος diploma δήλωνε το επίσημο διπλωμένο έγγραφο που διέθεταν οι αγγελιοφόροι (λατ. diplomarius) ή οι επίσημες πρεσβείες για να τους παρασχεθεί οποιαδήποτε βοήθεια¹⁰. Συνεπώς γίνεται αντιληπτό ότι πολλές φορές ο όρος συγχέεται με το επίθετο «διπλό» ή, ακόμη, με τα "διπλά μάτια" επειδή, υποτίθεται, οι διπλωμάτες, όντες πολύ έξυπνοι, έχουν "διπλά μάτια"¹¹.

Ορισμένες χρήσεις αυτού του όρου είναι τόσο γενικές ώστε η "διπλωματία" μοιάζει συνώνυμη με την "παγκόσμια πολιτική" ή την "εξωτερική πολιτική"¹². Οι χρήσεις αυτές είναι λανθασμένες και παραπλανητικές αλλά καταφέρνουν να τονίσουν το γεγονός ότι η διπλωματία είναι βασική τόσο για την κατανόηση του παγκόσμιου συστήματος της πολιτικής, όσο και την εξωτερική πολιτική των κρατών και των άλλων δρώντων στη διεθνή σκηνή¹³. Πιο συγκεκριμένα:

- i) στην *παγκόσμια πολιτική* η διπλωματία αναφέρεται σε μια επικοινωνιακή διαδικασία, η οποία μέσω διαπραγματεύσεων προσπαθεί να λύσει διαφορές χωρίς προσφυγή σε πόλεμο. Η διαδικασία αυτή είναι θεσμοθετημένη και έχει επαγγελματικό χαρακτήρα.
- ii) στην *εξωτερική πολιτική* η διπλωματία αποτελεί ένα εργαλείο πολιτικής (και όχι διαδικασία) το οποίο επιτρέπει σε ένα διεθνή δρώντα να πετύχει τους στόχους της πολιτικής του¹⁴.

¹⁰ Κρητικός Κ., 2012, «Η ιστορία της λέξης δίπλωμα (διπλωματία, δίπλα κ.α.)», διαθέσιμο στο <http://www.24grammata.com/?p=22359>

¹¹ Καραφωτιάς Π., ο.π.1.

¹² Κίσιντζερ Χ., ο.π. 5,σ.26..

¹³ Baylis J., Smith S., Owens P., Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής – Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, σ.500, έκδ. γ', Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013.

¹⁴ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.501

Γενικώς γίνεται αποδεκτό ότι η διπλωματία είναι η πρακτική της διεξαγωγής διαπραγματεύσεων¹⁵ για την δημιουργία σταθερότητας και τάξης όχι μόνο μεταξύ εκπροσώπων ομάδων ή κρατών, αλλά και μεταξύ ατόμων. Είναι η τέχνη να πετυχαίνεις αυτό που θέλεις με την πειθώ, χωρίς να χρειαστεί να καταφύγεις στον πόλεμο¹⁶. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο καθηγητής διεθνών σχέσεων, κύριος Παναγιώτης Καραφωτιάς, «είναι γνωστό το ρητό στη διπλωματική ιστορία ότι: "όταν η διπλωματία σιγεί, μιλούν τα όπλα", όπως επίσης το : "διπλωματία χωρίς εξοπλισμούς μοιάζει με ορχήστρα χωρίς όργανα"¹⁷».

¹⁵ Harvard Business Essentials, Η Τέχνη της διαπραγμάτευσης – Οι δρόμοι για τη σωστή επίτευξη μιας συμφωνίας, σ.13, έκδ.α', Μοντέρνοι Καιροί, Αθήνα 2009.

¹⁶ Κυριαζής Α., ο.π. 8.

¹⁷ Καραφωτιάς Π., ο.π. 1.

Η Ιστορία της Διπλωματίας

«Οι απαρχές της διπλωματίας σημειώθηκαν όταν οι πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες αποφάσισαν ότι ήταν καλύτερο να ακούσουν ένα μήνυμα από το να φάνε τον αγγελιοφόρο¹⁸».

Η διπλωματία ως διαδικασία επικοινωνίας μεταξύ πολιτικών οντοτήτων υπάρχει κυριολεκτικά εδώ και χιλιάδες χρόνια. Το παλιότερο διπλωματικό έγγραφο που βρέθηκε είναι μια επιστολή που γράφτηκε σε ένα πινακίδιο το οποίο χρονολογείτε στο 2500 π.Χ. Το γράμμα αυτό στάλθηκε από ένα βασίλειο ονόματι Elba, κοντά στις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου, στο βασίλειο του Hamazi στο Βόρειο τμήμα του σύγχρονου Ιράν¹⁹. Η επιστολή αναφέρει « Είσαι αδελφός μου και είμαι αδελφός σου. Ως αδελφό μου θα σου δώσω οτιδήποτε επιθυμείς και εσύ θα μου δώσεις οτιδήποτε επιθυμώ. Δώσε μου καλούς μισθοφόρους (ή ζώα εργασίας). Παρακαλώ στείλε μου τα. Είσαι αδελφός μου και είμαι αδελφός σου....»²⁰. Σε αυτή την επιστολή παρατηρούνται στοιχεία ενός πλήρους ανεπτυγμένου διπλωματικού συστήματος.

Οι πόλεις – κράτη στην αρχαία Ελλάδα είχαν εισάγει ένα διπλωματικό σύστημα που είχε πολλά σύγχρονα χαρακτηριστικά²¹. Οι αδύναμες πόλεις όταν κινδύνευαν από ισχυρούς γείτονες, κατέφευγαν στις μεγάλες δυνάμεις για βοήθεια και υποστήριξη.

«Στην αρχαία Αθήνα, αλλά και στις υπόλοιπες πόλεις, δεν υπήρχαν επαγγελματίες διπλωμάτες. Στη χάραξη της εξωτερικής της πολιτικής η Εκκλησία του Δήμου είχε αποφασιστικές αρμοδιότητες. Αυτή επέλεγε και τους πρέσβεις κάθε αποστολής, στους οποίους δίνονταν οι σχετικές οδηγίες και των οποίων τα καθήκοντα τελείωναν με τον τερματισμό της αποστολής και τη λογοδοσία των μελών της. Η επιλογή δεν γινόταν με κοινωνικά ή οικονομικά κριτήρια αλλά, ως επί το πλείστον, με αξιοκρατικά κριτήρια. Επιλέγονταν γνωστές και δοκιμασμένες προσωπικότητες της πολιτικής ζωής με ικανότητα στο λέγειν. Σε εμπόλεμες καταστάσεις οι διπλωματικές αποστολές διέτρεχαν σοβαρούς κινδύνους, καθώς δεν προστατεύονταν από ασυλία, και κινδύνευαν με

¹⁸ Hamilton K., Langhorne R., The Practice of Diplomacy – its evolution, theory and administration, σ.7, έκδ.δ', Routledge, Νέα Υόρκη 2011.

¹⁹ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.501.

²⁰ Ahonen-Ström K., «Changing Diplomacy – Actors of structures?», 2010, διαθέσιμο στο <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1325817&fileId=1325818>

²¹ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.502

φυλάκιση ή ακόμη και με εκτέλεση, αν έπεφταν στα χέρια των εχθρών της χώρας τους²²».

Το παγκόσμιο διπλωματικό μας σύστημα έχει τις ρίζες του στην Ιταλία του 15^{ου} αιώνα, όπου ιδρύθηκαν για πρώτη φορά μόνιμες πρεσβείες. Στη συνέχεια αναπτύχθηκε ένα παραδοσιακό διπλωματικό σύστημα. Η μεγάλη διαφορά μεταξύ αυτής της νέας μορφής της διπλωματίας και της παλαιότερης ήταν ότι συντελείτο με θεσμοποιημένες επαφές μεταξύ των εθνικών κρατών αντί άλλων πολιτικών σχηματισμών. Δηλαδή, η γέννηση της παραδοσιακής διπλωματίας ήταν στενά συνδεδεμένη με το σχηματισμό του κράτους έθνους στην Ευρώπη²³. Τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής διπλωματίας είναι ότι έχει δομή, διαδικασία και καθορισμό ημερήσιας διάταξης. Η διπλωματία εξελίχθηκε πλέον σε μια τακτική και τυπική διαδικασία²⁴.

Η παραδοσιακή διπλωματία ήταν ιδιαίτερα πετυχημένη στο να διατηρεί τη σταθερότητα, τη τάξη και την ειρήνη. Με το ξέσπασμα όμως του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου²⁵ διαδόθηκε η πεποίθηση ότι μια νέα μορφή διπλωματίας ήταν απαραίτητη, μιας και η παραδοσιακή διπλωματία δεν κατέστει δυνατό να αποτρέψει τον πόλεμο²⁶. Στη διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων το 1991 οι Ευρωπαίοι ηγέτες υποστήριξαν την ανανέωση του ισχύοντος συστήματος σύμφωνα με τις παραδοσιακές διπλωματικές μεθόδους ενώ από πλευράς Αμερικής, ο Thomas Woodrow Wilson, ο 28^{ος} πρόεδρος των Η.Π.Α., πρότεινε τα περίφημα Δεκατέσσερα Σημεία²⁷. Η νέα διπλωματία αποτέλεσε ένα κράμα της βούλησης και των δύο μερών. Διατήρησε πολλά από τα στοιχεία της παραδοσιακής διπλωματίας, εισάγοντας δύο νέες, ρηξικέλευθες ιδέες. Κατ' αρχήν, η διπλωματία έπρεπε να καταστεί ανοιχτή στη δημόσια έρευνα και στον δημόσιο έλεγχο καθώς προηγουμένως η διπλωματία καλυπτόταν από υπερβολική μυστικότητα και οι διπλωμάτες ανήκαν συνήθως σε μια κλειστή κοινωνική ελίτ, κάτι το οποίο αποτελούσε πρόταση του Wilson. Επιπλέον απαιτήθηκε η δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού, με τη μορφή της Κοινωνίας των Εθνών, ο οποίος θα λειτουργούσε ως διεθνής μηχανισμός για τη ειρηνική επίλυση των διαφορών αλλά και ως μέσο αποτροπής ενός νέου Παγκοσμίου Πολέμου²⁸.

Τα νέα αυτά χαρακτηριστικά της διπλωματίας συνέχισαν να διατηρούνται και να εξελίσσονται και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Μεγάλος αριθμός νέων κρατών

²² Τιβέριος Μ., «Διπλωματία στην αρχαιότητα», 2002, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=139709>

²³ Hamilton K., Langhorne R., ο.π. 18, σ.12,

²⁴ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.502.

²⁵ Ahonen-Ström K., ο.π. 20.

²⁶ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.503.

²⁷ Κίσιντζερ Χ., ο.π. 5, σ.34.

²⁸ Hamilton K., Langhorne R., ο.π. 18, σ.137.

εντάχθηκε σε αυτό το ήδη περίπλοκο σύστημα κρατικών και μη κρατικών δρώντων καθώς δεκάδες αποικίες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους από τις ευρωπαϊκές αποικιοκρατικές δυνάμεις²⁹. Αυτό οδήγησε στη προσπάθεια να αποκτήσει η διπλωματία τον μανδύα του διεθνούς δίκαιου, κάτι που πήρε σάρκα και οστά με τη σύμβαση της Βιέννης για τις Διπλωματικές Σχέσεις το 1961.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 έως τα τέλη του 1980, στη παγκόσμια πολιτική δεσπόζει η ιδεολογική σύγκρουση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (Η.Π.Α) και της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Ε.Σ.Σ.Δ.). Οι παραδοσιακές έννοιες της ισχύος είχαν καταρρεύσει εκείνη την περίοδο, μιας και η Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν μια στρατιωτική υπερδύναμη αλλά ένας οικονομικός νάνος³⁰. Η ισορροπία του πυρηνικού τρόμου καθόριζε τις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων αλλά και των συμμάχων τους,³¹ διότι οι διπλωματικές δραστηριότητες είχαν ως επίκεντρο την απόλυτη ανάγκη να αποφευχθεί μια παγκόσμια πυρηνική σύγκρουση.

Η εξωτερική πολιτική των κρατών διαμορφώνεται κυρίως από τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος και όχι από εσωτερικούς παράγοντες, όπως οι ιδεολογίες και τα πολιτικά καθεστώτα³². Το τέλος του ψυχρού πολέμου σήμαινε τη δραματική αλλαγή στη διεθνή αρένα στην οποία διεξαγόταν η διπλωματία. Οι Η.Π.Α., ως μοναδική υπερδύναμη, δεν υφίστανται τόσο έντονα τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος διότι αντιμετωπίζουν λιγότερες απειλές από τα υπόλοιπα κράτη. Πολλές φορές μάλιστα η εξωτερική τους πολιτική χαρακτηρίζεται ανεπαρκώς ιδεαλιστική και κυνική³³.

Η επίθεση κατά του Παγκόσμιου Κέντρου Εμπορίου στις 11 Σεπτεμβρίου του 2001 συμβόλισε τη νέα φάση της παγκόσμιας διπλωματίας. Ο όρος "Πόλεμος Εναντίον της Τρομοκρατίας" χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον George Walker Bush και αναφέρεται σε μια διεθνή στρατιωτική επιχείρηση την οποία ξεκίνησαν οι Η.Π.Α. μετά από τρομοκρατικές επιθέσεις που πραγματοποιήθηκαν στη χώρα³⁴. Η κυβέρνηση των Η.Π.Α. ήταν αποφασισμένη να εισβάλλει στο Ιράκ³⁵, φαινομενικά για να πλήξει την τρομοκρατία και την Al-Qaeda, ανεξάρτητα αν οι σύμμαχοι της το υποστήριζαν ή αν είχε τη νομιμοποίηση του Ο.Η.Ε.³⁶. Το παράθυρο της διπλωματίας άνοιξε κυρίως ως αποτέλεσμα της ανησυχίας της κυβέρνησης Blair, κάτι το οποίο αποτελούσε απλώς και μόνο πρόσχημα

²⁹ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π.13, σ.505.

³⁰ Κίσιντζερ Χ., ο.π. 5, σ.28.

³¹ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 6, σ. 55.

³² Παπασωτηρίου Χ., Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα, σ.107, έκδ.α', Ποιότητα, Αθήνα 2008.

³³ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.110.

³⁴ Ρουμελιώτης Π., ο.π.7, σέλ.90.

³⁵ Παπασωτηρίου Χ., Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002, σ.413, έκδ.α', Ποιότητα, Αθήνα 2002.

³⁶ Λάος Ν., Γεωπολιτικό Εγχειρίδιο, σ.214, έκδ.α', Λεξίτυπον, Αθήνα 2014.

για την απόσπαση της προσοχής από την ανάπτυξη στρατευμάτων στον Περσικό Κόλπο πριν την εισβολή στο Ιράκ³⁷. Μετά την εισβολή υπήρξε ανησυχία στο παγκόσμιο διπλωματικό σκηνικό για το νέο αμερικανικό στρατιωτικό δόγμα της πρόληψης, το οποίο σήμαινε την απόρριψη τόσο της ανάσχεσης, όσο και της αποτροπής που υπήρξαν οι ακρογωνιαίοι λίθοι της αμερικανικής διπλωματίας κατά τον ψυχρό πόλεμο³⁸. Ο κόσμος βρέθηκε απροετοίμαστος μπροστά στη νέα φάση της διπλωματίας.

³⁷ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.508.

³⁸ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π.13, σ.509.

Οικονομική Διπλωματία

Στις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα οι Η.Π.Α. θριάμβευσαν. Αντιμετώπισαν με επιτυχία τόσο την κομμουνιστική ιδεολογία, όσο και τις σοβιετικές γεωπολιτικές προκλήσεις³⁹. Η μετά τον Ψυχρό Πόλεμο εποχή ανέδειξε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο του οποίου κυρίαρχο στοιχείο ήταν η ανασφάλεια⁴⁰.

Με την κατάρρευση του σοσιαλισμού ως τρόπου οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης, ο καπιταλισμός κυριάρχησε ως ιδεολογία και ως οικονομικό σύστημα⁴¹. Μια διαφορετική επανάσταση έλαβε χώρα στον κόσμο, η επανάσταση της τεχνολογίας και των επικοινωνιών η οποία άλλαξε τα δεδομένα με μια μεταστροφή του πολιτικού συστήματος από την μοντέρνα τάξη των γεωπολιτικών δεδομένων και της σκληρής ισχύος, σε ένα μεταμοντέρνο σύστημα εικόνων, φήμης και επιρροής, θέτοντας νέα δεδομένα στις διεθνείς σχέσεις και επηρεάζοντας την άσκηση της παραδοσιακής διπλωματίας⁴². Αυτό σήμαινε ότι ο ρόλος της διπλωματίας οδηγήθηκε προς μία νέα κατεύθυνση, καθώς ο εκδημοκρατισμός των κοινωνιών οδήγησε σε εκσυγχρονισμό στην άσκηση της παραδοσιακής διπλωματίας. Σε θεωρητικό επίπεδο από την προσήλωση στην άμυνα και τους εξοπλισμούς, δόθηκε έμφαση σε νέες μορφές άσκησης εξωτερικής πολιτικής, η οποία στράφηκε στον οικονομικό τομέα και ώθησε την ανάπτυξη της οικονομικής διπλωματίας⁴³.

Τι εννοούμε λέγοντας οικονομική διπλωματία; Ένας ορισμός που δίδεται για την οικονομική διπλωματία είναι ότι αποτελεί την άσκηση εξωτερικής πολιτικής με τη χρησιμοποίηση οικονομικών μέσων για την επίτευξη πολιτικών στόχων, ή διαφορετικά ότι αποτελεί μια πολιτική που προωθεί τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής. Με αυτή την έννοια η οικονομική διπλωματία προσλαμβάνει διαφορετικές μορφές⁴⁴ όπως η διαμόρφωση μιας συγκροτημένης εξαγωγικής πολιτικής, η προσέλκυση ξένων επενδύσεων, η διαπραγμάτευση σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο μέτρων προστασίας της εσωτερικής αγοράς και η δημιουργία προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας⁴⁵. Συνεπώς η οικονομική διπλωματία διαπραγματεύεται πολιτικές σε μια αρκετά ευρεία θεματολογία. Το

³⁹ Κίσιντζερ Χ., ο.π. 5, σ.896.

⁴⁰ Λάος Ν., ο.π. 36, σ.11.

⁴¹ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 6, σ. 61.

⁴² Μπριάννα Μ., ο.π. 4.

⁴³ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 6, σ. 60.

⁴⁴ Lee D., Hocking B., «Economic Diplomacy», The International Studies Encyclopedia, τεύχ. 2, σ. 12-14, 2010.

⁴⁵ Τσαρδανίδης Χ., Χουλιάρας Αστ., «Η άνοδος και η πτώση του Ελληνικού Σχεδίου για την Οικονομική ανασυγκρότηση των Βαλκανίων», Αγορά Χωρίς Σύνορα, τεύχ.11, σ.34-58, 2005.

πολυδιάστατο αυτό περιεχόμενο αντανακλά τη μεγάλη σημασία που αποκτά η οικονομική διπλωματία και το σημαντικό ρόλο που δύναται να διαδραματίσει στις διεθνείς σχέσεις.

Ποια είναι τα μέσα άσκησης της οικονομικής διπλωματίας; Τα μέσα άσκησης της οικονομικής διπλωματίας διακρίνονται σε δύο βασικές κατηγορίες ανάλογα πρώτα με τη φύση τους, αν είναι δηλαδή μέσα πολιτικά όπως ένα διπλωματικό διάβημα ή αν είναι καθαρά οικονομικού χαρακτήρα, όπως η παροχή εξαγωγικής πίστωσης. Επίσης, διακρίνονται ανάλογα με τον σκοπό που επιδιώκουν, όπως θετικά αν συνιστούν κίνητρο για μια άλλη χώρα να μεταβάλει τη στάση της με την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας ή αρνητικά αν αντίθετα αποσκοπούν στην επιβολή οικονομικών κυρώσεων, όπως το εμπάργκο⁴⁶.

Τα θετικά - οικονομικά μέσα

Τα βασικότερα θετικά μέσα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως εμπορικά είναι⁴⁷:

- η παραχώρηση ή και η υπόσχεση παραχώρησης ευνοϊκών δασμολογικών διευκολύνσεων π.χ. η μείωση των δασμών των εισαγωγών μια χώρας ή ομάδας συγκεκριμένων κρατών. Αυτό δεν πρέπει να προσκρούει στην αρχή του μάλλον ευνοούμενου κράτους η οποία ορίζει αρ. I: 1 ΓΣΔΕ (GATT): Αν ένα Κράτος -Μέλος του ΠΟΕ παραχωρήσει έναν ευνοϊκό δασμό ή άλλο πλεονέκτημα σε προϊόντα άλλου Κράτους - Μέλους του ΠΟΕ, οφείλει αμέσως και άνευ όρων να επεκτείνει αυτό το πλεονέκτημα στα ομοειδή προϊόντα των υπόλοιπων Κρατών – Μελών. Το ίδιο ισχύει και για εξαγωγές ενός προϊόντος προς συγκεκριμένο προορισμό⁴⁸.
- η παραχώρηση ή και η υπόσχεση παραχώρησης της ρήτρας του μάλλον ευνοούμενου κράτους, εφόσον τα κράτη συνάπτουν περιφερειακές εμπορικές συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου, regional trading agreements ή free trade agreements - FTAs, καθώς αυτές προβλέπουν τη δημιουργία ζωνών ελεύθερων συναλλαγών ή και τελωνειακών ενώσεων⁴⁹.
- η παραχώρηση ή και η υπόσχεση παραχώρησης άμεσης αγοράς, δηλαδή άμεσης πληρωμής για αγαθά ή υπηρεσίες από κάποια συγκεκριμένη χώρα .
- η παραχώρηση ή και η υπόσχεση παραχώρησης εξαγωγικών ή εισαγωγικών επιδοτήσεων.

⁴⁶ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, σ.55, έκδ. β', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.

⁴⁷ Φαρμάκης Χ., «Οικονομική διπλωματία και οικονομική κρίση Στόχοι, στρατηγική, συγκρότηση & οργάνωση της ελληνικής οικονομικής διπλωματίας – Επιπτώσεις οικονομικής κρίσης στις εξαγωγές – Βασικά προβλήματα», 2012, διαθέσιμο στο http://www.oey.gr/site_v2/images/stories/oikonokmiki_diplomatia_kai_oikonomiki_krisi_23052012_SAE.pdf

⁴⁸ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., ο.π. 46, σ.59.

⁴⁹ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., ο.π. 46, σ.108.

- η παραχώρηση ή και η υπόσχεση παραχώρησης αδειών εισαγωγής ή εξαγωγής συγκεκριμένων προϊόντων

- η παροχή ή και η υπόσχεση παροχής ανθρωπιστικής και επείγουσας βοήθειας. Η χορήγηση αναπτυξιακής βοήθειας δεν πρέπει να θεωρείται ως ένα μέσο που πάντα αυξάνει την επιρροή του δωρητή κράτους στην εξωτερική πολιτική του κράτους αποδέκτη της βοήθειας. Εάν λόγου χάρη η βοήθεια είναι σχετικά μικρή ή εάν το κράτος αποδέκτης διαπιστώνει ότι η βοήθεια που του δίδεται δε συμβάλλει στην οικονομική του ανάπτυξη, τότε δε θα είναι πρόθυμο να ακολουθήσει με ευκολία τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής του κράτους δωρητή⁵⁰.

Τα κυριότερα θετικά μέσα οικονομικού κεφαλαιακού χαρακτήρα μεταξύ άλλων είναι τα έξης:

- η παροχή αναπτυξιακής βοήθειας είτε διμερούς είτε πολυμερούς χαρακτήρα, είτε με τη μορφή των ευνοϊκών δανείων είτε με τη μορφή των επιχορηγήσεων.

- η παραχώρηση ασφαλιστικών εγγυήσεων για τις ξένες επενδύσεις των εθνικών επιχειρήσεων.

- η ενθάρρυνση εξαγωγών ή εισαγωγών του ιδιωτικού κεφαλαίου, π.χ. η παραχώρηση εξαγωγικών πιστώσεων.

- η παραχώρηση ευνοϊκών φορολογικών ρυθμίσεων για την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων⁵¹.

- η αναδιάρθρωση και η επαναδιαπραγμάτευση του διεθνούς χρέους της χώρας στόχου.

Τα αρνητικά - οικονομικά μέσα (οικονομικές κυρώσεις).

Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα εμπορικού χαρακτήρα είτε με επιβολή είτε με την απειλή επιβολής είναι⁵² :

- το εμπάργκο, δηλαδή η απαγόρευση εξαγωγών. Το εμπάργκο, με την ευρύτερη έννοιά του, είναι η κατάσχεση των μεταφορικών μέσων και των αγαθών ενός ξένου κράτους που βρίσκονται στην επικράτεια ενός άλλου κράτους και η απαγόρευση της πώλησης συγκεκριμένων προϊόντων σε πολίτες του κράτους εναντίον του οποίου επιβλήθηκε το εμπάργκο⁵³. Πολλές φορές επιβάλλεται εμπάργκο συνολικά σε ολόκληρη την εμπορική δραστηριότητα μιας χώρας.

⁵⁰ Κουλουμπής Θ., Διεθνείς Σχέσεις, σ.138, έκδ.α', Παπαζήση, Αθήνα 1995.

⁵¹ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., ο.π. 46, σ.127.

⁵² Φαρμάκης Χ., ο.π. 47.

⁵³ Κουλουμπής Θ, ο.π. 50, σ.244.

- το μποϋκοτάζ, δηλαδή η απαγόρευση εισαγωγών.
 - η αύξηση των δασμών επί των εισαγωγών από τη χώρα - στόχο της οικονομικής διπλωματίας.
 - οι δυσμενείς δασμολογικές διακρίσεις. Η χώρα - στόχος της οικονομικής διπλωματίας μπορεί να υφίσταται δυσμενέστερη δασμολογική αντιμετώπιση σε σχέση με τις εισαγωγές από άλλες χώρες.
 - η άρνηση παραχώρησης της ρήτρας του «μάλλον ευνοούμενου κράτους».
 - η κατάρτιση «μαύρης λίστας». Απαγόρευση, δηλαδή, διενέργειας επιχειρηματικών δραστηριοτήτων με επιχειρήσεις που εκπορεύονται ή έχουν συναλλαγές με τη χώρα -στόχο της οικονομικής διπλωματίας.
 - η επιβολή ποσοστώσεων (quotas) για να προστατευτεί η παραγωγή συγκεκριμένων εγχώριων αγαθών, που χαρακτηρίζονται ως ευαίσθητα (sensitive goods) τόσο για τις εισαγωγές όσο για τις εξαγωγές προς και από τις χώρες στόχους της οικονομικής διπλωματίας⁵⁴.
 - η άρνηση αδειοδότησης της εισαγωγής ή της εξαγωγής συγκεκριμένων αγαθών από και προς το κράτος - στόχο της οικονομικής διπλωματίας.
 - το dumping, το οποίο πραγματοποιείται όταν ένα προϊόν εισάγεται σε μια άλλη χώρα σε τιμή χαμηλότερη της κανονικής αξίας, εφόσον η τιμή εξαγωγής του είναι χαμηλότερη από την τιμή ενός ομοειδούς προϊόντος στη χώρα εξαγωγής (προέλευσης). Η κανονική αξία του ομοειδούς προϊόντος καθορίζεται με βάση το κόστος παραγωγής στη χώρα καταγωγής ή με βάση τις τιμές εξαγωγής προς μια κατάλληλη τρίτη χώρα⁵⁵.
 - η αποκλειστική αγορά πρώτων υλών και αγαθών από τρίτες χώρες ούτως ώστε να μην είναι σε θέση να τις αγοράσει η χώρα - στόχος της οικονομικής διπλωματίας.
- Τα κυριότερα αρνητικά οικονομικά μέσα κεφαλαιακού χαρακτήρα είναι :
- το πάγωμά περιουσιακών στοιχείων, η κατάσχεση και η άρνηση πρόσβασης σε τραπεζικούς λογαριασμούς καθώς και σε άλλα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία της χώρας- στόχου.
 - ο έλεγχος των εισαγωγών και των εξαγωγών . Δηλαδή οι περιορισμοί στο ποιος μπορεί να εισάγει ή και να εξάγει κεφάλαιο στη ή από τη χώρα καθώς και περιορισμοί στο ύψος των κεφαλαίων αυτών.

⁵⁴ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., ο.π. 46, σ.19.

⁵⁵ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., ο.π. 46, σ.28.

- η μείωση ή και η ανάκληση της χορήγησης πιστώσεων για βοήθεια καθώς και ο τερματισμός ή η επιβράδυνση της μεταβίβασης χρηματοδοτικών πόρων προς τη χώρα-στόχο.
- η απαλλοτρίωση ή η δήμευση των περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν στη χώρα-στόχο της οικονομικής διπλωματίας.
- η επιβολή δυσμενούς φορολόγησης των περιουσιακών στοιχείων της χώρας – στόχου.
- η παρακράτηση ή και κατάργηση εισφορών σε διεθνείς οργανισμούς ή η καθυστέρηση των οφειλών αυτών με στόχο τη μεταβολή της πολιτικής των διεθνών αυτών οργανισμών.

Τόσο τα θετικά, όσο και τα αρνητικά μέσα που χρησιμοποιούνται στην οικονομική διπλωματία πρέπει να είναι σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις και κυρίως με τη GATT. Δεν πρέπει να αποτελούν μέτρα αυθαίρετης διάκρισης ή συγκαλυμμένους περιορισμούς για το εμπόριο. Άλλωστε, ένα από τα κύρια επιτεύγματα του ΠΟΕ υπήρξε η ενίσχυση του οργάνου επίλυσης διαφορών που διαθέτει, το οποίο έχει την εξουσία ρύθμισης εμπορικών διαφορών και επιβολής των αποφάσεών του σε περίπτωση που κάποιο κράτος αθετεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη GATT⁵⁶.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η εφαρμογή πολιτικών οικονομικής διπλωματίας στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής σπάνια οδηγεί σε βία, διενέξεις ή τριβές εφόσον σταδιακά δημιουργείτε μεταξύ των δρώντων μια σχέση αλληλεξάρτησης με έντονη οικονομική διάσταση που διαχέεται σε όλους του κλάδους, ακόμα και στη κοινωνία. Η οικονομική διπλωματία ενσωματώνει και αντανακλά τη βασική φύση της διεθνούς πολιτικής οικονομίας που είναι η σύνδεση της πολιτικής και των οικονομικών στις διεθνές σχέσεις. Αποτελεί, δηλαδή, ένα μέσο της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας.

Η οικονομική διπλωματία σήμερα όπως υλοποιείται από τις ηγέτιδες χώρες του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού, είναι η εμπροσθοφυλακή των επιχειρήσεων. Ανοίγει τις προοπτικές για διεξόδου με ευνοϊκούς όρους, διαμορφώνοντας θεσμικά πλαίσια και συμμαχίες κάθε είδους, που συμπεριλαμβάνουν την συνεννόηση με τους θεσμικούς εκπροσώπους των επιτόπιων κυβερνήσεων-κοινοτήτων. Σε αυτό το επίπεδο, μόνο οι ηγέτιδες επιχειρήσεις, με πολυεθνική δράση, έχουν προνομιακή πρόσβαση καθώς τα μεγέθη τους και μόνο τις καθιστούν περιζήτητους συνομιλητές κάθε επιχείρησης⁵⁷. Τέτοιες επιχειρήσεις είναι και όσες δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας. Όπως αναφέρει

⁵⁶ Στεφάνου Κ., Γκόρτσος Χ., ο.π. 46, σ.59.

⁵⁷ Υπουργείο Εξωτερικών, «Εξωτερική Πολιτική και «Οικονομική Διπλωματία», 2011, διαθέσιμο στο <http://deps.panteion.gr/images/foreign-polo-econ-dipl-8-3-15.pdf>

σε άρθρο του ο κ. Παπαστάμου, χαρακτηριστικό παράδειγμα οικονομικής διπλωματίας αποτελεί η υπογραφή οικονομικής συμφωνίας της βρετανικής πετρελαϊκής εταιρείας BP με το ρωσικό ερευνητικό ίδρυμα SKOLKOVO⁵⁸. Το τελευταίο διάστημα η διεθνής διπλωματία απέκτησε ένα νέο επίθετο, αυτό της «ενεργειακής διπλωματίας», για την οποία γίνεται αναφορά στο τμήμα που ακολουθεί.

⁵⁸ Παπαστάμου Α., «Η οικονομική διπλωματία: κλειδί για την ανάπτυξη», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.ka-business.gr/pages/Aposi/1557/h-oikonomikh-diplwmatia-kleidi-gia-thn-anaptyksh>

Ενεργειακή Διπλωματία

«Τα κράτη χωρίζονται σε γεωπολιτικούς παίκτες και γεωπολιτικούς άξονες» σύμφωνα με τον Brzezinski. Δραστήριοι γεωπολιτικοί παίκτες είναι τα κράτη που έχουν την ικανότητα και την εθνική θέληση να ασκήσουν δύναμη ή επιρροή πέρα από τα σύνορα τους ώστε να μεταβάλλουν την υπάρχουσα γεωπολιτική κατάσταση, ενώ γεωπολιτικοί άξονες είναι τα κράτη των οποίων η σημασία δεν προέρχεται από τη δύναμη τους ή τα κίνητρα τους, αλλά από τη θέση τους και τις συνέπειες που έχει η κατάσταση τους στη συμπεριφορά των γεωπολιτικών παιχτών⁵⁹. Τους γεωπολιτικούς άξονες τους καθορίζει η γεωγραφία και ο πλούτος των εδαφών. Βασική πηγή πλούτου είναι η ενέργεια. Η εξασφάλιση των ορυκτών καυσίμων αποτελεί τη βάση της οικονομίας και της ανάπτυξης⁶⁰, για αυτό το λόγο στο παγκόσμιο σκηνικό έχει αρχίσει να αναπτύσσεται ραγδαία και να επηρεάζει όλους τους δρώντες η ενεργειακή διπλωματία.

Σύμφωνα με τον Κίσιντζερ «ελέγχοντας την ενέργεια μπορεί κανείς να ελέγχει τα έθνη», η ιστορία άλλωστε το έχει αποδείξει. Κανένα άλλο στοιχείο δεν έχει παίξει τόσο σημαντικό ρόλο τα τελευταία 100 χρόνια όσο η ενέργεια. Πιο αναλυτικά, με την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ως το τέλος του, το πετρέλαιο είχε αναδειχθεί ως ένα στρατηγικό κλειδί για την επιτυχία μιας στρατιωτικής επιχείρησης. Στην εποχή του πολέμου ο εφοδιασμός με νέα καύσιμα ήταν ολοένα και πιο απαραίτητος και το πετρέλαιο αποδείχτηκε το επίκεντρο της γεωπολιτικής. Το πετρέλαιο αποδείχτηκε στοιχείο ζωτικής σημασίας για τη διεξαγωγή των στρατιωτικών επιχειρήσεων⁶¹. Η προσπάθεια για τον έλεγχο των πετρελαϊκών πόρων ήταν ένας σημαντικός λόγος για την έναρξη και του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τότε άλλωστε το πετρέλαιο είχε γίνει στρατηγικός πόρος. Τα αγγλοαμερικανικά συμφέροντα για το πετρέλαιο αναδείχτηκαν κυρίως μετά το τέλος του μεγάλου αυτού πολέμου.

Το 1971 οι Η.Π.Α., όταν άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι χάνουν τον πόλεμο στο Βιετνάμ, τύπωναν και ξόδευαν πολύ περισσότερα μετρητά από ό,τι μπορούσαν να καλύψουν με χρυσό. Έτσι κάνανε κάτι που άλλαξε για πάντα την ενεργειακή διπλωματία. Κατάφεραν να συμφωνήσουν με τις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες ούτως ώστε οι

⁵⁹ Brzezinski Z., Η Μεγάλη Σκακιέρα, σ.78, έκδ.α΄, Λιβάνη, Αθήνα 1998.

⁶⁰ Γούτα Λ., «Η διεθνής διπλωματία απέκτησε νέο επίθετο :Ενεργειακή διπλωματία»,2009,διαθέσιμο στο http://www.lianagouta.gr/website/pdf_articles/Politics_%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%BF%CE%AF-word.pdf

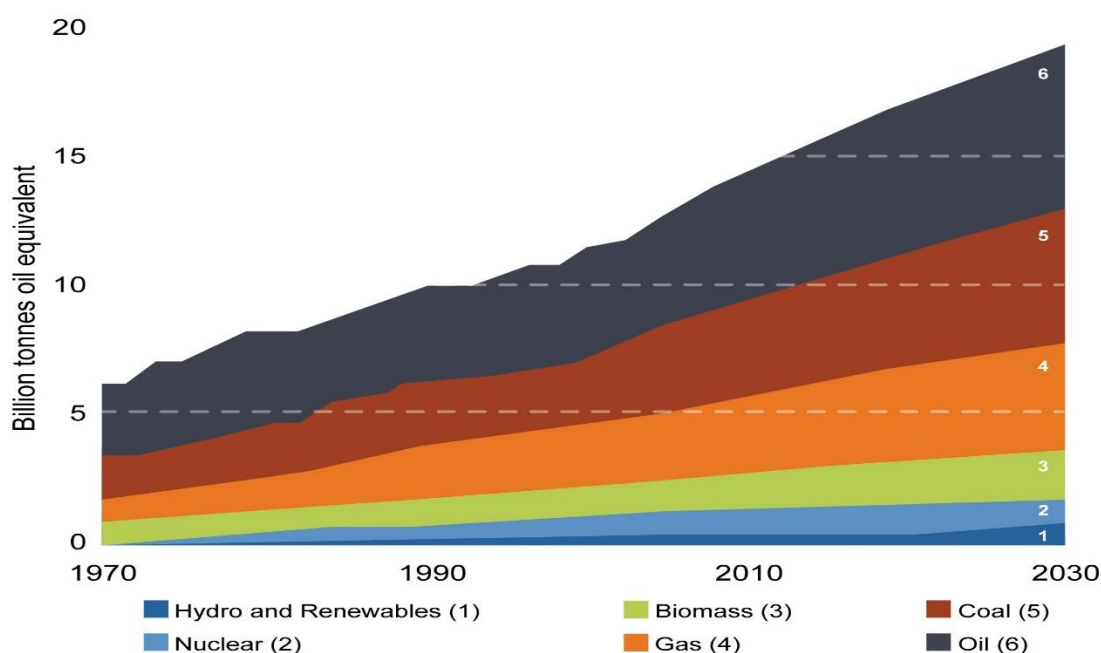
⁶¹ Engoahl W., A Century of War - Anglo-american oil politics and the new world order, σ.35, έκδ.β΄, Pluto Press, London 2004.

συναλλαγές πετρελαίου να γίνονται μόνο σε αμερικάνικα δολάρια⁶². Από εκείνη τη στιγμή, κάθε χώρα που χρειαζόταν να αγοράσει πετρέλαιο έπρεπε πρώτα να έχει αμερικάνικα δολάρια, που σημαίνει ότι αντάλλασσε τα αγαθά και τις υπηρεσίες της σε δολάρια, τα οποία οι Αμερικάνοι μόλις είχαν τυπώσει. Οι Αμερικάνοι αγόραζαν το πετρέλαιό τους στην κυριολεξία δωρεάν τυπώνοντας αυτά τα δολάρια⁶³.

Η κατάρρευση της Σοβιετικής οικονομικής δομής προετοίμασε τις δυνατότητες και επέτρεψε την επέκταση των Η.Π.Α. μέσω της παρουσίας του NATO μέχρι τη πόρτα της Ρωσίας. Μεγάλο μέρος αυτής της στρατηγικής είχε ως στόχο την εξασφάλιση περισσοτέρου πετρελαίου από τον υπόλοιπο κόσμο⁶⁴.

Τα επόμενα χρόνια, σύμφωνα με τις προβλέψεις διεθνών ενεργειακών κέντρων, οι ενεργειακές ανάγκες σε παγκόσμια κλίμακα θα διπλασιαστούν και η ζήτηση υδρογονανθράκων (πετρελαίου και φυσικού αερίου) θα συνεχίσει να αυξάνεται για τα επόμενα 20 χρόνια⁶⁵, κάτι το οποίο παρουσιάζεται και στα γραφήματα που ακολουθούν.

Γράφημα 1: Παγκόσμια ζήτηση ανά καύσιμο

Πηγή: International Energy Agency. World Energy Outlook 2006.

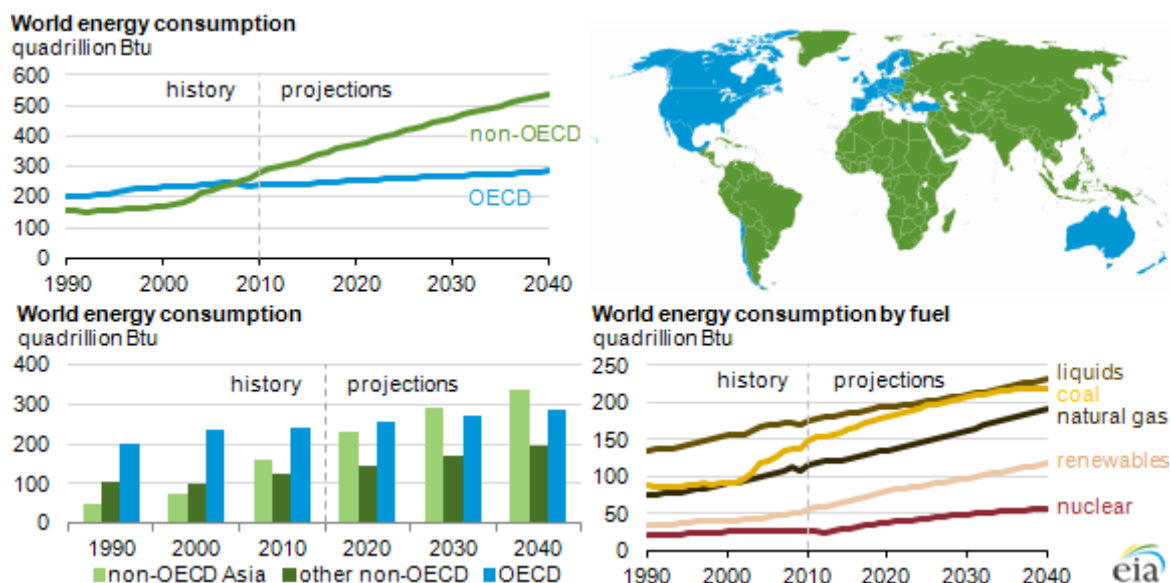
⁶² Λάος Ν., ο.π. 36, σ.246.

⁶³ Стариков Н., Кризи \$ - Как это делается, σ.203, έκδ.β', Питер, Санкт-Петербург 2013.

⁶⁴ Engoahl W., ο.π. 61, σ.263.

⁶⁵ Φωκιανού Τ., «Παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια στον 21^ο αιώνα», 2004, διαθέσιμο στο <https://www.google.com.cy/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0CDoQFjAFahUKewjsyt6CptLHAhVK7RQKHVJOAto&url=http%3A%2F%2Fgeolib.geo.auth.gr%2Findex.php%2Fbgsg%2Farticle%2Fdownload%2F1515%2F1361&ei=8b7jVayOO8raU9KcidAN&usg=AFQjCNEtj1cEOtYXA1YXWkcEhcdUxOI86Q>

Γράφημα 2: Παγκόσμια Ενεργειακή Κατανάλωση

Πηγή: International Energy Agency. World Energy Outlook 2013.

Εύλογα λοιπόν τίθεται το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας. Η ενεργειακή ασφάλεια ορίζεται ως η διαθεσιμότητα ενός ικανού ενεργειακού εφοδιασμού, στο σημείο της τελικής κατανάλωσης, σε οικονομικό επίπεδο τιμών και σε επαρκείς ποσότητες κατά μια συγκεκριμένη περίοδο⁶⁶. Πιο συγκεκριμένα η ενεργειακή ασφάλεια περιλαμβάνει:

- Την ασφάλεια της μεταφοράς (διαμετακόμισης), που συνδέεται κυρίως με τις χώρες διέλευσης. Στόχος των χωρών αυτών είναι να λάβουν το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος από την παροχή υπηρεσιών διαμετακόμισης κατά τη διέλευση της ενέργειας από το έδαφος τους π.χ. στις περιπτώσεις αγωγών⁶⁷.
- Την ασφάλεια ζήτησης, που αφορά κυρίως τις εξαγωγές χώρες. Οι χώρες αυτές επιθυμούν την εξασφάλιση σταθερών χρηματικών ροών από την πώληση ενέργειας σε λογικά υψηλές τιμές. Η διεθνής πρακτική μαρτυράει ότι τα ενδιαφέροντα των χωρών εισαγωγής και των χωρών εξαγωγής δεν ταυτίζονται συνήθως στο ζήτημα των τιμών της ενέργειας⁶⁸.
- Την ασφάλεια εφοδιασμού, δηλαδή την εξασφάλιση μακροπρόθεσμης και σταθερής προμήθειας ενέργειας από εξωτερικούς πόρους σε σταθερές τιμές. Το ενδεχόμενο πιθανής κατακόρυφης ανόδου των τιμών και η ολοένα μεγαλύτερη εξάρτηση αρκετών από την

⁶⁶ Νίκλαν Α., «Ενεργειακή Ασφάλεια», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.hellenicnexusmag.com/free-content/95-energiaki-asfaleia>

⁶⁷ Жйзнин Ст. , «Российская энергетическая дипломатия и международная энергетическая безопасность (геополитика и экономика)», Балтийский регион, туч.1, σ.8-19, 2010.

⁶⁸ Жйзнин Ст., ο.π.67.

παροχή ενέργειας μέσω τρίτων καθιστούν τον ενεργειακό εφοδιασμό επισφαλή και απειλούν την οικονομία κάθε έθνους δια πιθανών εξωγενών πιέσεων και χειραγωγήσεων⁶⁹. Το ενδεχόμενο πιθανής κατακόρυφης ανόδου των τιμών και η ολοένα μεγαλύτερη εξάρτηση αρκετών από την παροχή ενέργειας μέσω τρίτων καθιστούν τον ενεργειακό εφοδιασμό επισφαλή και απειλούν την οικονομία κάθε έθνους δια πιθανών εξωγενών πιέσεων και χειραγωγήσεων⁷⁰.

Η ενεργειακή ασφάλεια, όσων αφορά την ασφάλεια εφοδιασμού και τη σταθερότητα των τιμών, συνδέεται στενά με τη γεωπολιτική και τις διεθνείς σχέσεις. Οι αποφάσεις για εξασφάλιση λαμβάνονται σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα διότι προϋποθέτουν τη υλοποίηση μεγάλων έργων, τεράστιων επενδύσεων και συμφωνία πολλών εμπλεκόμενων μερών⁷¹. Η ενεργειακή διπλωματία λοιπόν παίζει βασικό ρόλο στο παγκόσμιο γίγνεσθαι και στο παιχνίδι αυτό συμμετέχουν τεράστιοι γεωπολιτικοί παίκτες. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα γίνει αναφορά σε δύο κορυφαίους εξ αυτών των παιχτών, τις Η.Π.Α. και την Ρωσική Ομοσπονδία.

⁶⁹ Жйзнин Ст., ο.π. 67.

⁷⁰ Κανελλόπουλος Α., Φυσικοί Πόροι και Ενεργειακή Πολιτική, σ.102, έκδ.α', Παπαζήσης, Αθήνα 1991.

⁷¹ Φωκιανού Τ., ο.π. 65.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ της ΑΜΕΡΙΚΗΣ

«Είμαστε σαν μια πόλη πάνω σε έναν λόφο· τα μάτια όλων είναι στραμμένα επάνω μας...η ιστορία μας θα γίνει γνωστή και παροιμιώδης σε όλο τον κόσμο»⁷².

John Winthrop

Εισαγωγικά Στοιχεία

Το Αμερικανικό κράτος είναι πρότυπο με την έννοια ότι δεν δημιουργήθηκε εξ αρχής λόγω κάποιας φυλετικής, εθνικής ή πολιτισμικής εξέγερσης κάποιου έθνους. Ήταν το προϊόν επέκτασης ευρωπαίων αποίκων από διαφορετικά ευρωπαϊκά κράτη επάνω σε νέο γεωγραφικό έδαφος. Ιδρύθηκε επίσημα στις 4 Ιουλίου του 1776 με την υπογραφή της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας και δεν άργησε να αντιμετωπίσει λίγα χρόνια αργότερα μια μεγάλη εμφύλια διαμάχη⁷³.

Ο Αμερικανικός Εμφύλιος Πόλεμος αποτελεί ένα σημαντικό σταθμό στην ιστορία της γεωπολιτικής καθώς ήταν η πρώτη φορά κατά την οποία συνεργάστηκαν οι Η.Π.Α. με τον μετέπειτα γεωπολιτικό τους αντίπαλο, την Ρωσία. Κατά τον εμφύλιο αυτό πόλεμο, ο Αβραάμ Λίνκολν ζήτησε από τον Τσάρο Αλέξανδρο Β΄ να στείλει τον ρωσικό στόλο στην Αμερική, για να αποτρέψει μια ενδεχόμενη συνομοσία εκ μέρους της Βρετανίας εναντίον του νεοσύστατου κράτους. Ο Τσάρος Αλέξανδρος Β΄ έστειλε τον ρωσικό στόλο του Ειρηνικού στο Σαν Φρανσίσκο και τον ρωσικό στόλο της Βαλτικής στη Νέα Υόρκη, δίδοντας επίσημες γραπτές και σφραγισμένες εντολές στους ναυάρχους των στόλων του, να αναφέρονται στον Αμερικανό πρόεδρο Λίνκολν και να υποστηρίξουν την κυβέρνηση του σε περίπτωση πολέμου με την Βρετανική Αυτοκρατορία⁷⁴.

⁷² Παπασωτηρίου Χ. ο.π. 32, σ.111.

⁷³ Τζουρντός Β., «Πώς Εδραιώθηκε Ο Πολυπολιτισμός στις Η.Π.Α.», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.resaltomag.gr/190.mag>

⁷⁴ Λάος Ν., ο.π. 36, σ.92.

Οι δύο αυτές χώρες στα χρόνια που ακολούθησαν από σύμμαχοι μετατράπηκαν σε ανταγωνιστές και γεωπολιτικούς αντιπάλους. Τον Ιούλιο του 1944 στην διάσκεψη του Μπρέτον Γουντς (Νομισματική και Χρηματοοικονομική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών) τέθηκαν και επίσημα τα θεμέλια της γεωπολιτικής διαμάχης⁷⁵. Στη διάσκεψη αυτή συμμετείχε ενεργά και η Ε.Σ.Σ.Δ. με εκπρόσωπο της τον Υπουργό Εξωτερικού Εμπορίου κ. Στεπάνοφ, ωστόσο, μετά τη διάσκεψη, η σοβιετική κυβέρνηση αποφάσισε να μην ενταχθεί στο σύστημα της Παγκόσμια Τράπεζα και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου⁷⁶. Η μάχη ανάμεσα στον πόλο της στεριάς (Ρωσία) και στον πόλο της θάλασσας (Αμερική) είχε και επισήμως ξεκινήσει. Επρόκειτο για μια διαμάχη όχι μόνο οικονομική αλλά ιδίως φιλοσοφική, η οποία συνεχίζεται ακόμα και σήμερα, κυρίως στην αρένα του ενεργειακού ανταγωνισμού⁷⁷.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν μελετάμε τους δύο αυτούς σημαντικούς γεωπολιτικούς παίκτες τις Η.Π.Α. και τη Ρωσική Ομοσπονδία. Θα εξετάσουμε τη γεωπολιτική τους θέση, το πώς οι ίδιοι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και ποια είναι τα ενεργειακά τους παίγνια.

Εικόνα 1: Οι πρόεδροι των αντιπροσωπιών που συμμετέχουν στο Μπρέτον Γουντς
(1-22 Ιουλίου 1944)

Πηγή: Бреттон-Вудская конференция⁷⁸

⁷⁵ Котев Н., «Бреттон-Вудская конференция», 2010, διαθέσιμο στο <https://kotenik.wordpress.com/tag/bretton-woods-institutions/>

⁷⁶ Стариков Н., ο.π. 63, σ.38.

⁷⁷ Parker G., Γεωπολιτική. Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον, σ.270, έκδ.α΄, Ο Κόσμος χωρίς σύνορα – Ροές, Αθήνα 2002

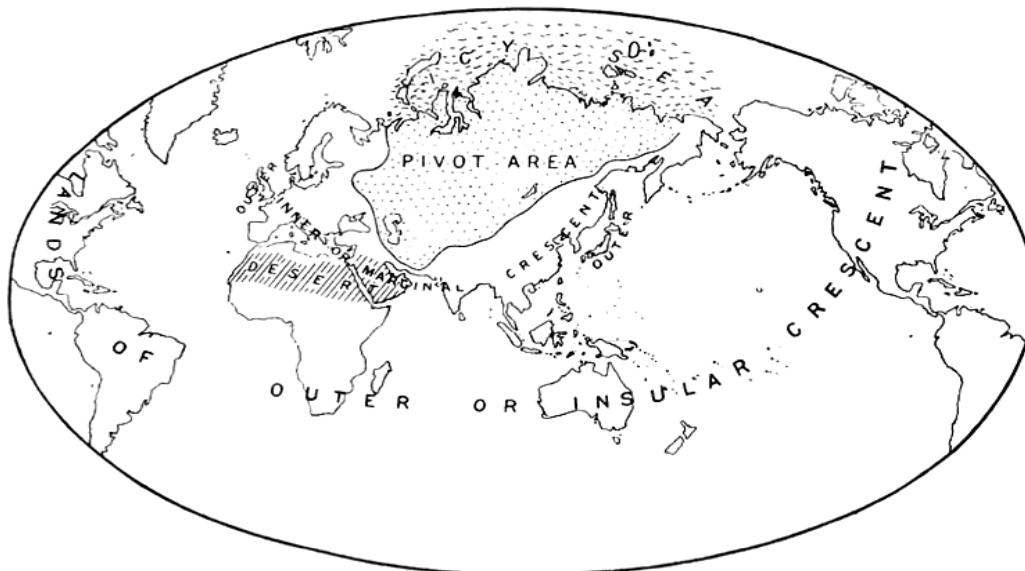
⁷⁸ Котев Н., ο.π. 75.

Η Γεωπολιτική θέση των Η.Π.Α.

Ο όρος γεωπολιτική έχει ελληνικές ρίζες. Προέρχεται από τις λέξεις γαῖα >αρχ. γαῖα = Γη που ήταν η θεά της γης, και τη λέξης πόλις. Ο G. Parker αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «Οι λέξεις αυτές υποδηλώνουν την έννοια του κράτους ως φαινομένου όχι μόνο επί της γης, αλλά και της ίδιας της γης, η φύση του οποίου απορρέει από το γεγονός ότι αποτελεί ένα συστατικό τμήμα του γεωγραφικού χώρου⁷⁹». Συνεπώς η γεωπολιτική είναι η μελέτη των διεθνών σχέσεων ως φαινομένων στο χώρο και οι συνέπειες που έχουν οι σχέσεις αυτές επί της μορφολογίας του συνολικού πολιτικού χάρτη⁸⁰.

Σύμφωνα με τον Sir H.J. Mackinder, στη γεωπολιτική υπάρχουν δύο βασικοί πόλοι, ο πόλος της ξηράς «Παγκόσμια Νήσος ή Άξονας Περιστροφής» και ο πόλος της θάλασσας⁸¹, οι οποίοι ανταγωνίζονται για την παγκόσμια ηγεμονία. (Βλέπ. Εικόνα 2). Ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους εκτείνεται η «Εσωτερική ή Περιφερειακή Ημισέληνος», αυτή η περιοχή ονομάστηκε αργότερα Rimland, από τον βασικό εκπρόσωπο της αμερικανικής γεωπολιτικής σχολής τον N.Spykman⁸².

Εικόνα 2: Ο Γεωπολιτικός χάρτης του Mackinder

Πηγή: Foreign Affairs⁸³

⁷⁹ Parker G. ο.π.77, σ.44.

⁸⁰ Parker G. ο.π. 77, σ.254.

⁸¹ Cohen S.B., *Geopolitics of the World System*, σ.21, έκδ.α', Rowman & Littlefield Publishers Inc, Boston 2003.

⁸² Λάος Ν. ο.π. 36, σ.32.

⁸³ Kruszewski C., «The Pivot of History», 2014, διαθέσιμο στο <https://www.foreignaffairs.com/articles/1954-04-01/pivot-history>

Οι Η.Π.Α. αποτελούν τον πόλο της Θάλασσας, τον «Κομιστή του Νέου Κόσμου»⁸⁴, μια μεγάλη ναυτική δύναμη που συγκρούεται και αντιπαρατίθεται με την καρδιά της ξηράς, διεκδικώντας την κυριαρχία και την απόλυτη ηγεμονία. Είναι η τέταρτη μεγαλύτερη χώρα στον κόσμο και απαρτίζεται από τρία μέρη: την κύρια περιοχή (βόρειο τμήμα Αμερικανικής Ηπείρου), την Αλάσκα την οποία αγόρασαν το 1867 από τη ρωσική αυτοκρατορία⁸⁵ και τα νησιά της Χαβάης στον Ειρηνικό Ωκεανό.

Η γεωγραφική θέση των Η.Π.Α. αποτελεί το μεγάλο τους όπλο, είναι ιδιαίτερα ευνοϊκή και συμβάλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της χώρας. Αυτό οφείλεται, κατά κύριο λόγο στην ύπαρξη ενός μεγάλου μετώπου θαλασσιών συνόρων, ανάμεσα σε δύο ωκεανούς⁸⁶. Οι ωκεανοί αυτοί χωρίζουν τις Η.Π.Α. από τις μεγάλες δυνάμεις του Ανατολικού ημισφαιρίου, τους παρέχουν τον αναγκαίο ζωτικό χώρο, τους θωρακίζουν από εξωτερικές απειλές και ιδίως τους κρατούν μακριά από τις βάνανυες συγκρούσεις⁸⁷ που διαδραματίζονται στη Παγκόσμια Νήσο κατά τη διάρκεια όλης της ιστορίας. Τα χερσαία σύνορα με τον Καναδά και το Μεξικό προωθούν την ανάπτυξη των εμπορικών και οικονομικών δεσμών.

Στις 2 Δεκεμβρίου του 1823, ο πρόεδρος James Monroe διακήρυξε την ιδέα των δύο ξεχωριστών ημισφαιρίων. Τόνισε ότι η Αμερικανική Ήπειρος δεν θα έπρεπε να θεωρείτε πεδίο αποικισμού των Ευρωπαϊκών δυνάμεων και ότι οποιαδήποτε απόπειρα εκ μέρους των Ευρωπαίων να επεκτείνουν το σύστημα τους σε οποιοδήποτε τμήμα του Αμερικανικού ημισφαιρίου θα θεωρείτε επικίνδυνη για την ειρήνη και την ασφάλεια των Η.Π.Α.. Ουσιαστικά ο Monroe απαγόρευσε οποιαδήποτε επέμβαση τρίτων στην Αμερικανική Ήπειρο και χάραξε την γεωπολιτική στρατηγική των Η.Π.Α.⁸⁸.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι Η.Π.Α. για να προωθήσουν τα γεωπολιτικά τους συμφέροντα και να παρεμποδίσουν τη κομμουνιστική απειλή εφάρμοσαν μια σειρά από δόγματα, όπως: το Δόγμα Τρούμαν, το Δόγμα Eisenhower, την πολιτική της ύφεσης, το Δόγμα Κάρτερ, το Σχέδιο Μάρσαλ και ούτω καθεξής⁸⁹. Τελικά οι Η.Π.Α. κατάφεραν να αναχαιτίσουν το παγκόσμιο αντίπαλο τους⁹⁰, την Ε.Σ.Σ.Δ., η κατάρρευση της οποίας άφησε

⁸⁴ Parker G. ο.π. 77, σ.232.

⁸⁵ Marshall C.G., «The Global Geopolitical Importance of the United States», 2011, διαθέσιμο στο <http://www.isrc.ge/researches-and-publications/the-global-geopolitical-importance-of-the-united-states>

⁸⁶ Нартов, Н., Геополитика : Учебник для вузов, σ.128, έκδ.α', Юнити, Москва 1999.

⁸⁷ Marshall C.G., ο.π.85.

⁸⁸ Μαλούχος Γ., «Ο Μονρόε, ο Ομπάμα και ο αμερικανικός απομονωτισμός», 2013, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=529571>

⁸⁹ Marshall C.G., ο.π. 85.

⁹⁰ Cohen S. B., ο.π. 81, σ.86.

τις Η.Π.Α. σε μια μοναδική θέση. Έγινε ταυτοχρόνως η πρώτη και η μόνη παγκόσμια δύναμη⁹¹.

Ένα από τα αξιοσημείωτα στοιχεία της μεταψυχροπολεμικής εποχής είναι η έλλειψη αντισυσπείρωσης εναντίον των Η.Π.Α. από τους αμέσως επόμενους ισχυρότερους πόλους του διεθνούς συστήματος⁹². Κανένα κράτος δεν μπορεί να κυριαρχήσει πάνω σε κάποιο άλλο αν τα υπόλοιπα κράτη συνασπισθούν σθεναρά εναντίον του⁹³. Οι λόγοι που εξηγούν την έλλειψη αντιαμερικανικής συσπείρωσης είναι:

i) Οι Η.Π.Α. ακολουθούν το θεώρημα του Adam Watson, που ορίζει ότι ο ηγεμόνας πρέπει να μοιράζει οφέλη στην ηγεμονική σφαίρα του⁹⁴. Ως ηγεμονική δύναμη, λοιπόν, οι Η.Π.Α. μοιράζουν οφέλη στα κράτη της Δυτικής Ευρώπης και της Άπω Ανατολής που βρίσκονταν στην αμερικανική σφαίρα επιρροής κατά το Ψυχρό πόλεμο. Ως εκ τούτου τα κράτη αυτά εκμεταλλεύονται την αμερικανική κάλυψη και δεν εξεγείρονται. Παράδειγμα τέτοιας πολιτικής παροχής ωφελειών στην ηγεμονική σφαίρα αποτελεί το Σχέδιο Μάρσαλ⁹⁵, με το οποίο οι Η.Π.Α. παρείχαν οικονομική ενίσχυση, ιδίως στις Ευρωπαϊκές χώρες, για την ανασυγκρότηση τους μετά τον καταστροφικό Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο⁹⁶.

ii) Η απόσταση των ωκεανών και οι σχετικά περιορισμένες αμερικανικές χερσαίες δυνάμεις σημαίνουν ότι οι περισσότερες μεγάλες δυνάμεις δεν έχουν παραστάσεις στρατιωτικής απειλής από τις Η.Π.Α.⁹⁷ και

iii) Οι μεγάλες δυνάμεις του ανατολικού ημισφαιρίου έχουν έντονα διλλήματα ασφάλειας μεταξύ τους λόγω εγγύτητας αλλά και ιστορικής μνήμης, δηλαδή φοβούνται τις δυνητικές απειλές μεταξύ τους περισσότερο από τις Η.Π.Α.⁹⁸.

Είτε ως αντίπαλος, είτε ως σύμμαχος, είτε ως μια ενοχλητική ηγεμονική δύναμη που διαμορφώνει τη διεθνή τάξη στα μέτρα της, οι Η.Π.Α. έχουν ισχυρή παρουσία στη διεθνή πολιτική του 21^{ου} αιώνα. Στο τμήμα που ακολουθεί εξετάζεται το πώς οι Η.Π.Α. αντιλαμβάνονται τον ηγεμονικό τους ρόλο μετά την κατάρρευση του διπολικού κόσμου.

⁹¹ Brzezinski Z. ο.π.59, σ.31.

⁹² Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 35, σ.422.

⁹³ Mearsheimer J., Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, σ.667, έκδ.α΄, Ποιότητα, Αθήνα 2006.

⁹⁴ Παπασωτηρίου Χ., ο.π.35, σ. 417.

⁹⁵ Παλαιός Π., Βιδάκης Ι., Μπάλτος Γ., «Η Οικονομική Διπλωματία του Σχεδίου Μάρσαλ», Γεωπολιτική, τεύχ.12, σ.110-115, 2011.

⁹⁶ Плащинский А., «Экономическая дипломатия США. План Маршалла и доктрина Трумэна как элементы одной стратегии», 2003, διαθέσιμο στο <http://evolutio.info/content/view/908/143/>

⁹⁷ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32,σ.104.

⁹⁸ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32,σ.103.

Πως αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους

Την εξωτερική πολιτική των κρατών τη διαμορφώνουν κυρίως οι πιέσεις του διεθνούς συστήματος και όχι οι εσωτερικοί παράγοντες όπως οι ιδεολογίες και τα πολιτικά καθεστώτα. Οι Η.Π.Α. όμως, μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, έχοντας απομείνει η μοναδική υπερδύναμη δεν υφίσταται τόσο έντονα τις πιέσεις του διεθνούς συστήματος, διότι αντιμετωπίζει λιγότερες απειλές από τα υπόλοιπα κράτη. Συνεπώς, η εξωτερική τους πολιτική διαμορφώνεται σε ασυνήθιστο βαθμό από τις ισχυρές πιέσεις των πολυεθνικών τους εταιριών (π.χ. των ενεργειακών κολοσσών), αλλά και από τις εσωτερικές παραδόσεις της αμερικανικής κοινωνίας σχετικά με τα διεθνή ζητήματα⁹⁹ π.χ. η νοοτροπία των Η.Π.Α. παραμένει εγκλωβισμένη στη ψυχροπολεμική εποχή μιας και όλοι οι θεσμοί τους είναι σχεδιασμένοι για τον Ψυχρό Πόλεμο, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο B. Scowcroft¹⁰⁰.

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα στην αμερικανική κοινωνία αλλά και στην εξωτερική πολιτική επικράτησε η χαμιλτονική παράδοση. Ο Alexander Hamilton υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους ιδρυτές των Η.Π.Α.¹⁰¹ Ο χαμιλτονισμός δίνει μεγάλη έμφαση στα οικονομικά μέσα της υψηλής στρατηγικής. Επικεντρώνεται στη παγκοσμιοποίηση ως παράγοντα εδραίωσης της αμερικανικής πολιτικής στον κόσμο και τείνει να προσεγγίζει την εξωτερική πολιτική με πραγματικούς όρους εθνικού συμφέροντος και όχι ιδεολογίας ή ηθικών αξιών¹⁰². Για αυτό άλλωστε ο Κίσιντζερ έγραψε ότι:

«Τον 20^ο αιώνα, καμία χώρα δεν έχει επηρεάσει τις διεθνείς σχέσεις τόσο αποφασίστηκα και, ταυτόχρονα, με τόσο διαφορούμενο τρόπο όσο οι Η.Π.Α.. Καμία κοινωνία δεν έχει επιμείνει τόσο ανυποχώρητα στο απαράδεκτο της επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις των άλλων, κρατών ή έχει υποστηρίξει με μεγαλύτερο πάθος την οικουμενικότητα των αξιών της. Κανένα έθνος δε έχει επιδείξει περισσότερο πραγματισμό στην καθημερινή άσκηση της διπλωματίας του ούτε υπήρξε περισσότερο προσηλωμένο ιδεολογικά στην τήρηση των πεποιθήσεων του»¹⁰³.

⁹⁹ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.107.

¹⁰⁰ Brzezinski Z., Scowcroft B., Η Αμερική και ο Κόσμος, σ.31, έκδ.β', Λιβάνη, Αθήνα 2010.

¹⁰¹ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.117.

¹⁰² Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.107.

¹⁰³ Κίσιντζερ Χ., ο.π.5, σ.21.

Οι Αμερικανοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι οι Η.Π.Α. είναι ξεχωριστές διότι καμία χώρα δεν μπορεί να επαναλάβει την ιστορική τους πορεία, « την ασυμμετρία μεταξύ πόρων και πληθυσμού», διότι καμία χώρα δε μπορεί να προσφέρει την ελπίδα ότι υπάρχει μια καλύτερη ζωή για όλους¹⁰⁴. Οι αναλυτές αυτοί υποστηρίζουν ότι οι Η.Π.Α. υπερτερούν σε τέσσερις αποφασιστικούς τομείς της παγκόσμιας δύναμης¹⁰⁵:

- Στρατιωτικά: Ακολουθώντας την χαμιλτονική στρατηγική, οι Η.Π.Α. πρώτον απέκτησαν το ισχυρότερο πολεμικό ναυτικό στο κόσμο και πλέγμα 752 στρατιωτικών εγκαταστάσεων σε 130 κράτη¹⁰⁶ και δεύτερον κατόρθωσαν να θέσουν το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης στην ατλαντική συμμαχία, το ΝΑΤΟ¹⁰⁷, πρωταρχικός στόχος του οποίου δεν ήταν η διατήρηση της ειρήνης και τη έννομης τάξης, αλλά η προστασία των χωρών μελών του από εξωτερικές απειλές¹⁰⁸. Πιο συγκεκριμένα, οι Η.Π.Α. διαθέτουν αμυντικό προϋπολογισμό 621 δισεκατομμυρίων δολαρίων και παρά της περικοπές συνεχίζουν να δαπανούν περισσότερα χρήματα για την άμυνα από ότι όλες οι υπόλοιπες χώρες. Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα των Η.Π.Α. από πλευράς συμβατικής στρατιωτικής ισχύος είναι ο στόλος των 19 αεροπλανοφόρων, σε σύγκριση με τα 12 αεροπλανοφόρα που υπάρχουν στον υπόλοιπο κόσμο. Αυτό επιτρέπει στις Η.Π.Α. να έχουν παρουσία και προκεχωρημένες βάσεις επιχειρήσεων οπουδήποτε και να επιτυγχάνουν προβολή ισχύος σε όλο τον κόσμο. Επιπλέον διαθέτουν μακράν τα περισσότερα αεροσκάφη από οποιαδήποτε χώρα, τεχνολογία αιχμής σε κάθε τομέα των ενόπλων δυνάμεων και μία καλά εκπαιδευμένη δύναμη προσωπικού¹⁰⁹.

- Οικονομικά: Οι Η.Π.Α. με το Μπρέτον Γουντς δημιούργησαν το αμερικανικό οικονομικό σύστημα¹¹⁰. Εν συνεχεία κατάφεραν να συνδέσουν το δολάριο με το πετρέλαιο ούτως ώστε η τιμή πώλησης του πετρελαίου να υπολογίζεται σε δολάρια ανά βαρέλι, κάτι το οποίο ισχύει ακόμα και σήμερα¹¹¹. Συνεπώς σήμερα, λόγω του ρόλου του δολαρίου στις διεθνείς εμπορικές και συναλλαγματικές συναλλαγές, μπορούν οι Η.Π.Α. να αγοράσουν ευκολότερα προϊόντα και υπηρεσίες από τον υπόλοιπο κόσμο. Οι επενδύσεις σε μετοχές και ομόλογα και οι εξαγωγές περιουσιακών στοιχείων από ξένες κυβερνήσεις και ιδιώτες στις Η.Π.Α. παρέχουν τη δυνατότητα στη χώρα να συνεχίζει την κυριαρχία της¹¹².

¹⁰⁴ Brzezinski Z., Scowcroft B., ο.π.100, σ.350.

¹⁰⁵ Brzezinski Z., ο.π. 59, σ.52.

¹⁰⁶ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.120.

¹⁰⁷ Αρβανιτόπουλος Κ., Ήφαιστος Π., Ευρωπαϊκές Σχέσεις, σ.181, έκδ. γ', Ποιότητα, Αθήνα 2003.

¹⁰⁸ Calvocoressi P., Διεθνής Πολιτική 1945-2000, σ.241, έκδ. α', Τουρίκη, Αθήνα 2004.

¹⁰⁹ Παρίσης Ι., «Η παγκόσμια αξιολόγηση της αμυντικής ισχύος το 2013-14», 2014, διαθέσιμο στο <http://infognomonpolitics.blogspot.com.cy/2014/05/2013-14.html>

¹¹⁰ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.119.

¹¹¹ Λάος Ν., ο.π.36, σ.246.

¹¹² Ρουμेलιώτης Π., ο.π. 7, σ.105.

Επιπροσθέτως, η οικονομία των Η.Π.Α. είναι κατά 60% μεγαλύτερη από εκείνη του κοντινότερου οικονομικού τους αντιπάλου, της Ιαπωνίας, και περισσότερο αυτάρκης και άρα λιγότερο ευάλωτη σε απρόβλεπτες οικονομικές διαταραχές¹¹³. Άλλωστε, ο οικονομικός δυναμισμός των Η.Π.Α. αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση για την άσκηση της παγκόσμιας πρωτοκαθεδρίας¹¹⁴.

- Πολιτισμικά: Οι Η.Π.Α. ασκούν αδιαμφισβήτητη έλξη ιδιαίτερα στη παγκόσμια νεολαία. Άλλωστε στόχος του αμερικανικού κοινωνικού μοντέλου είναι να καταστεί η χώρα κοινωνικά ελκυστική, δηλαδή να αγγίζει το ιδεαλιστικό ένστικτο των νέων και να τους προσφέρει την εμπειρία της εργασίας για ένα γενικότερο και ανιδιοτελή σκοπό¹¹⁵, προωθώντας τις αρχές και αξίες της αμερικανικής κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, για παράδειγμα, το 1999 η Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου εγκαινίασε ένα πρόγραμμα φιλοξενίας περίπου 2000 Ρώσων τοπικών αξιωματούχων, προκειμένου να ενημερωθούν διεξοδικά για τις περίπλοκες πτυχές του αμερικανικού δημοκρατικού συστήματος¹¹⁶.

- Τεχνολογικά: Οι Η.Π.Α. διατηρούν τον ηγετικό ρόλο στους τομείς αιχμής όσον αφορά τις καινοτομίες¹¹⁷. Οι αμερικανικές εταιρείες είναι οι κορυφαίοι νεωτεριστές στον αυτοματισμό, την αεροναυπηγική, στη βιοτεχνολογία, στη φαρμακευτική, στη χημεία, στους υπολογιστές, στις τηλεπικοινωνίες και στους ημιαγωγούς¹¹⁸. Χρησιμοποιούν την τεχνολογία σε όλο το φάσμα της οικονομίας τους, από τις καθημερινές ηλεκτρονικές συσκευές για τους καταναλωτές, στα υπερσύγχρονα στρατιωτικά όπλα και οχήματα, αλλά και στον τομέα της ενέργειας ο οποίος είναι ζωτικής σημασίας για κάθε κράτος και ο οποίος αναλύεται στο τμήμα που ακολουθεί.

Η στέψη των Η.Π.Α. ως παγκόσμιας ηγετικής δύναμης είχε προκύψει εκ των πραγμάτων, δεν είχε χριστεί με παγκόσμια συναίνεση. Ήταν παγκόσμιο γεγονός και όχι παγκόσμια ανακήρυξη¹¹⁹. Η ηγεμονική τους θέση αποτελούσε γεγονός αναμφισβήτητο. Όμως η νέα πραγματικότητα του 21^{ου} αιώνα υπαγορεύει τη διαμόρφωση μιας νέας στρατηγικής σε όλους τους τομείς, με βασικότερο αυτό της ενέργειας. Το μέλλον θα δείξει αν οι Η.Π.Α. θα συνεχίσουν να έχουν την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία.

¹¹³ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 7, σ. 91.

¹¹⁴ Brzezinski Z., ο.π. 59, σ. 51.

¹¹⁵ Brzezinski Z., Η Δεύτερη Ευκαιρία, σ. 226, έκδ. β', Λιβάνη, Αθήνα 2008.

¹¹⁶ Brzezinski Z., Η Γεωστρατηγική Τριάδα, σ. 99, έκδ. β', Ευρασία, Αθήνα 2006.

¹¹⁷ Brzezinski Z., ο.π. 59, σ. 53.

¹¹⁸ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 7, σ. 91.

¹¹⁹ Brzezinski Z., ο.π. 115, σ. 38.

Τα ενεργειακά παίγνια των Η.Π.Α.

Το 1973 ο ΟΡΕC επέβαλλε πετρελαϊκό εμπάργκο και προκάλεσε τεράστια παγκόσμια διαταραχή και σημαντική αύξηση των τιμών. Οι βασικοί παράγοντες που οδήγησαν στη κρίση ήταν η τρομακτική αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης σε ενέργεια, το ανερχόμενο μερίδιο της προσφοράς πετρελαίου και ο αυξανόμενος παγκόσμιος ρόλος των εισαγωγών από την περιοχή του Περσικού Κόλπου¹²⁰. Η πετρελαϊκή κρίση έμοιαζε με θρίαμβο για τον ΟΡΕC και καταστροφή για τον υπόλοιπο κόσμο. Ο ΟΡΕC απολάμβανε το «λαχείο» που είχε κερδίσει και τη νέα του γεωπολιτική επιρροή, ενώ οι Η.Π.Α. και άλλοι εισαγωγείς πετρελαίου είχαν πληγεί από το πρωτοφανές κόστος των καυσίμων¹²¹.

Η πετρελαϊκή κρίση του 1973 συγκλόνισε τους περισσότερους Αμερικανούς, διότι ήταν μια αμφισβήτηση της αυξανόμενης ευημερίας της μεταπολεμικής εποχής, η οποία χτίστηκε σε έναν ωκεανό φθηνής ενέργειας¹²². Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η πραγματική τιμή του πετρελαίου μειωνόταν σταθερά. Ένα βαρέλι αργού πετρελαίου κόστιζε λιγότερο το 1970 από ό,τι σε οποιαδήποτε στιγμή μετά τη Μεγάλη Ύφεση. Μέχρι το 1971, η κυβέρνηση των Η.Π.Α. ανησυχούσε περισσότερο για τους κινδύνους από την υπερβολική ροή ξένου πετρελαίου, αντί για τους κινδύνους από πολύ λίγη ροή. Για την προστασία των εγχώριων πετρελαϊκών συμφερόντων, οι εισαγωγές πετρελαίου στις Η.Π.Α. περιορίστηκαν μέσω ενός συστήματος ποσοτώσεων που θεσπίστηκε το 1959 υπό τον πρόεδρο D. Eisenhower ¹²³, χωρίς να λάβουν οποιαδήποτε άλλα μέτρα για πιθανούς κινδύνους από την μείωση της προσφοράς ή την αύξηση της τιμής του πετρελαίου.

Η κρίση του 1973 και όσες ακολούθησαν άλλαξαν ριζικά την ενεργειακή πολιτική των Η.Π.Α.. Αρχικά ο πρόεδρος Nixon έθεσε τα θεμέλια για την εφαρμογή του «Προγράμματος της Ανεξαρτησίας». Απευθυνόμενος στον αμερικανικό ¹²⁴ λαό δήλωσε: «Ας είναι αυτός ο εθνικός μας στόχος: Στο τέλος αυτής της δεκαετίας, κατά το τέλος του 1980, οι Η.Π.Α. να μην εξαρτώνται από οποιαδήποτε άλλη χώρα για ενέργεια». Τελικά, οι προσπάθειες του Nixon δεν είχαν μεγάλη επιτυχία.

¹²⁰ Κανελλόπουλος Α., ο.π. 70, σ.95.

¹²¹ Hart G., Report on Energy Geopolitics: Challenges and Opportunities, σ.15, International Security Advisory Board, United States Government, Washington D.C. 2014.

¹²² Ρουμελιώτης Π., ο.π. 7, σ. 86.

¹²³ Ross M., «Πώς το εμπάργκο πετρελαίου το 1973 έσωσε τον πλανήτη», 2013, διαθέσιμο στο <http://foreignaffairs.gr/articles/69521/michael-l-ross/pos-to-empargko-petrelaiou-to-1973-esose-ton-planiti>

¹²⁴ Buck A., «A History of the Energy Research and Development Administration», 1982, διαθέσιμο στο <http://energy.gov/sites/prod/files/ERDA%20History.pdf>

Το 1979, επί προεδρίας James Carter, πραγματοποιήθηκε κατάληψη της πρεσβείας των Η.Π.Α. στη Τεχεράνη, την πρωτεύουσα του Ιράν (μία από της μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγούς χώρες στο κόσμο), κάτι το οποίο έδωσε την ευκαιρία – δικαιολογία στον Carter να παγώσει τα ιρανικά χρηματοοικονομικά στοιχεία. Το πάγωμα των ιρανικών περιουσιακών στοιχείων οδήγησε σε τεράστια κερδοσκοπικά παιχνίδια στην αγορά πετρελαίου. Η πολιτική των Η.Π.Α., ουσιαστικά, απέκλεισε την πρόσβαση του Ιράν στην παγκόσμια αγορά πετρελαίου και εκτόξευσε την τιμή του μαύρου χρυσού στα ύψη¹²⁵.

Οι Η.Π.Α. στο ενεργειακό τους παιχνίδι χρησιμοποίησαν κυρίως την σκληρή ισχύ. Επέβαλαν τις θέσεις τους με τη δύναμη των όπλων. Χρησιμοποίησαν κατά κόρον τον στρατό τους για να πραγματοποιήσουν δεκάδες πολεμικές αποστολές σε όλο τον κόσμο, με σκοπό τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων και των δικτύων μεταφοράς. Οι βασικότερες εξ αυτών των αποστολών, στις οποίες θα αναφερθούμε επιγραμματικά είναι:

- 1965 Επέμβαση στη Δομινικανή Δημοκρατία: Επικαλούμενες τον «κομμουνιστικό κίνδυνο», οι Η.Π.Α. έστειλαν στη Δομινικανή Δημοκρατία 20.000 στρατιώτες για να καταστείλουν εξέγερση καθοδηγούμενη από μια στρατιωτική φράξια που αντιδρούσε στην ανατροπή του Χουάν Μπος.
- 1966 Επέμβαση στη Γουατεμάλα: Οι αμερικανικές ειδικές δυνάμεις πραγματοποίησαν επέμβαση στη Γουατεμάλα με σκοπό τον γεωπολιτικό έλεγχο της περιοχής.
- 1973 Πραξικόπημα στη Χιλή: Ο Αουγκούστο Πινοσέτ προέβει, με τη στρατιωτική βοήθεια των Η.Π.Α., σε πραξικόπημα στη Χιλή.
- 1984 Επέμβαση στη Νικαράγουα: Οι αμερικανικές δυνάμεις ναρκοθέτησαν τα νερά πολλών λιμανιών της Νικαράγουας¹²⁶, κάτι το οποίο έχει ως επακόλουθο την καταδίκη των Η.Π.Α. από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.
- 1990 Ο Πόλεμος του Κόλπου: Μια από τις σημαντικότερες επεμβάσεις των Η.Π.Α. αποτελεί ο πόλεμος του Κόλπου, στον οποίο θα σταθούμε λίγο περισσότερο. Πραγματοποιήθηκε μεταξύ διεθνούς συμμαχίας από 35 κράτη, υπό την καθοδήγηση των Η.Π.Α. και την εξουσιοδότηση του Ο.Η.Ε., κατά του Ιράκ, για την απελευθέρωση του Κουβέιτ. Ο Πόλεμος ξεκίνησε με την εισβολή του Ιράκ στις 2 Αυγούστου 1990, με την δικαιολογία ότι το Κουβέιτ έκανε γεωτρήσεις για πετρέλαιο υπό κλίση και έτσι έκλεβε ιρακινό πετρέλαιο. Αμέσως μετά την εισβολή υποβλήθηκαν οικονομικές κυρώσεις από τον Ο.Η.Ε. στο Ιράκ και τελικώς οι εχθροπραξίες άρχισαν τον Ιανουάριο του 1991, οι οποίες

¹²⁵ Λάος Ν., ο.π. 36, σ.189.

¹²⁶ Γρυλλάκης Μ., Ατομική Διατριβή «Τα Αμερικανικά Δόγματα Ασφαλείας από τον Μονρόε στον Μπούς ΙΙ», Σχολή Εθνικής Άμυνας, Αθήνα 2010.

και κατέληξαν στην ολοκληρωτική νίκη των συμμαχικών δυνάμεων. Το Ιράκ αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγούς χώρες στο κόσμο και ταυτόχρονα ένα ισχυρό γεωπολιτικό σταυροδρόμι, συνεπώς ο έλεγχος της περιοχής αποτελούσε εχέγγυο για την ομαλή κατάσταση και την οικονομική ευρωστία των Η.Π.Α.¹²⁷.

- 2001 Επέμβαση στο Αφγανιστάν: Οι Η.Π.Α. πραγματοποίησαν εισβολή στο Αφγανιστάν με πρόφαση την πάταξη της τρομοκρατίας και την τιμωρία του Οσάμα Μπίν Λάντεν για το τρομοκρατικό χτύπημα στους Δίδυμους Πύργους¹²⁸. Βασικός στόχος των Η.Π.Α. ήταν ο γεωπολιτικός έλεγχος της χώρας και η εκμετάλλευση των ενεργειακών πηγών από τις αμερικανικές πολυεθνικές εταιρείες.

- 2002 Απόπειρα στη Βενεζουέλα: Η Ουάσιγκτον συμμετείχε υπογείως στην απόπειρα πραξικοπήματος εναντίον του προέδρου της Βενεζουέλας, Ούγκο Τσάβες, ο οποίος τάσσεται ανοικτά κατά της ιμπεριαλιστικής πολιτικής των Η.Π.Α.. Η χώρα διέθετε και συνεχίζει να διαθέτει τεράστια κοιτάσματα υδρογονανθράκων. Ο πετρελαϊκός τομέας αποτελεί περίπου το ένα τρίτο του ΑΕΠ της χώρας και παράγει περίπου το 80% των εξαγωγών, μεγάλο τμήμα των οποίων κατευθύνεται στις Η.Π.Α.. Η Βενεζουέλα είναι μία από τις 5 ιδρυτικές χώρες του OPEC¹²⁹.

- 2003 Πόλεμος στο Ιράκ: Με μονομερή απόφαση οι Η.Π.Α. εισέβαλλαν στο Ιράκ, φαινομενικά για να πλήξουν την τρομοκρατία, καθώς δήλωναν ότι το Ιράκ διέθετε όπλα μαζικής καταστροφής και θα μπορούσε να αποτελέσει μελλοντική απειλή για τις Η.Π.Α., αλλά με πραγματικό σκοπό τον έλεγχο του Περσικού Κόλπου¹³⁰.

- 2011 Επέμβαση στη Λιβύη: Μετά από άδεια του συμβουλίου Ασφαλείας, στρατεύματα του NATO πραγματοποίησαν αεροπορικούς βομβαρδισμούς στις Λιβύη και ανέτρεψαν τον Μ.Καντάφι. Σκοπός της εισβολής ήταν ο έλεγχος, από δυτικές πολυεθνικές εταιρείες, των τεράστιων κοιτάσματα υδρογονανθράκων της χώρας¹³¹.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο στόχος της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού και η πολιτική της διατήρησης των στρατηγικών αποθεμάτων πετρελαίου σε υψηλά επίπεδα δεν εγκαταλείφθηκε από καμία κυβέρνηση των Η.Π.Α., οι οποίες χρησιμοποιούσαν οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο για την επίτευξη των σκοπών τους. Μάλιστα, το εθνικό πρόγραμμα ασφάλειας των Η.Π.Α. προβλέπει ρητά και κατηγορηματικά ότι ο στόχος της Ουάσιγκτον είναι η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού μέσω της συνεργασίας με τους

¹²⁷ Καρακούσης Γ., «Ο Πόλεμος του Κόλπου, Η Καταιγίδα της Ερήμου και το Παρασκήνιο», 2007, διαθέσιμο στο <http://rouamat.com/90s-1990-o-polemos-tou-kolpou-i-kategida-tis-erimou-ke-to-paraskinio/>

¹²⁸ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π. 13, σ.508.

¹²⁹ Γρυλλάκης Μ., ο.π. 125126.

¹³⁰ Baylis J., Smith St., Owens P., ο.π.13, σ. 508.

¹³¹ Τσιάρας Γ., «Λιβύη: Ο εμφύλιος τελειώνει, ο πόλεμος για την εξουσία αρχίζει», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=416661>

συμμάχους, τους εμπορικούς εταίρους και τους παραγωγούς ενέργειας, ούτως ώστε να επεκτείνουν τις εναλλακτικές πηγές ενέργειας στο Δυτικό Ημισφαίριο, την Αφρική, την Ασία και την περιοχή της Κασπίας¹³².

Τα τελευταία όμως χρόνια, στην Ουάσιγκτον αυξάνονται οι φόβοι για την ενεργειακή ασφάλεια, καθώς ένας νέος δρών εμφανίζεται, ή καλύτερα επανεμφανίζεται, στο προσκήνιο. Ο δρών αυτός δεν είναι άλλος από τη Ρωσική Ομοσπονδία. Αυτό οδηγεί στη στροφή των Η.Π.Α. στις εγχώριες πηγές ενέργειας. Η παραγωγή πετρελαίου και φυσικού αερίου στις Η.Π.Α. σημειώνει δραματική αύξηση¹³³. Σύμφωνα με το Υπουργείο Ενέργειας, η παραγωγή αργού πετρελαίου στις Η.Π.Α. εκτινάχθηκε από ένα κατώτατο όριο 5 εκατομμυρίων βαρελίων την ημέρα το 2008 σε περίπου 9,2 εκατομμύρια βαρέλια τον Ιανουάριο του 2015, μια αξιοσημείωτη αύξηση της τάξης του 84%. Οι Η.Π.Α. αναμένεται να συνεχίσουν να αυξάνουν την παραγωγή τους τα επόμενα χρόνια, φθάνοντας σε ένα προβλεπόμενο ποσοστό 9,6 εκατομμυρίων βαρελίων το 2020. Η εγχώρια παραγωγή φυσικού αερίου είναι επίσης σε έκρηξη ανάπτυξης, αφού αυξήθηκε από τα 20,1 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια το 2008 σε 24 τρισεκατομμύρια το 2015, με την παραγωγή να αναμένεται να φτάσει τα 36 τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια το 2035¹³⁴.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι το ενεργειακό σκηνικό αλλάζει. Η δυναμική εμφάνιση ενός νέου παίχτη στη γεωπολιτική σκακιέρα της ενέργειας, ανατρέπει τα μέχρι τώρα δεδομένα και βάζει νέους όρους στο ενεργειακό παιχνίδι. Ο νέος αυτός παίχτης είναι η Ρωσική Ομοσπονδία. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζεται ο νέος αυτός δρών. Αναλύεται η γεωπολιτική του θέση και ο ρόλος που διαδραματίζει στον τομέα της ενέργειας.

¹³² Bush G., «Develop Agendas For Cooperative Action With The Other Main Centers Of Global Power» 2002, Διαθέσιμο Στο <http://2001-2009.State.Gov/R/Pa/Ei/Wh/15429.Htm>

¹³³ Gerald J., «America's Energy, America's Choice», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.energytomorrow.org/~media/EnergyTomorrow/pdfs/API-2014-State-of-American-Energy-Report.pdf>

¹³⁴ Klare M., «Hard power, soft power and energy force The new foreign policy tool», 2015, διαθέσιμο στο <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2015-03-03/hard-power-soft-power-and-energy-power>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΡΩΣΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

«Δεν διεκδικούμε τον τίτλο της υπερδύναμης, κατανοητό ως φιλοδοξία για παγκόσμια ή περιφερειακή ηγεμονία, δεν επιβουλεύομαστε ούτε τα συμφέροντα κάποιου άλλου, ούτε επιβάλλουμε την προστασία μας, σε κανένα δε κάνουμε μαθήματα ζωής, θα επιδιώξουμε όμως να είμαστε ηγέτες, υπερασπιζόμενοι το διεθνές δίκαιο, κατακτώντας το σεβασμό για την εθνική ανεξαρτησία, αυτοτέλεια και αυτάρκεια των λαών»

Владимир В. Путин¹³⁵

Εισαγωγικά Στοιχεία

Ο Jean-Baptiste Say (κορυφαίος Γάλλος κλασικός οικονομολόγος), είπε κάποτε ότι «οι άνθρωποι όλων των εποχών μοιάζουν. Η ιστορία δεν είναι χρήσιμη επειδή διαβάζει κανείς εκεί το παρελθόν, αλλά επειδή διαβάζει το μέλλον»¹³⁶. Για να μπορέσουμε λοιπόν να κατανοήσουμε τον παράγοντα «Ρωσική Ομοσπονδία» πρέπει πρώτα να γνωρίσουμε την ιστορία του, έστω τα βασικά στοιχεία της, μιας και η ενδελεχής ανάλυση δεν είναι δυνατή σε ένα τέτοιο πόνημα.

Η Ρωσία έχει μια μακραίωνη ιστορία η οποία ξεκινάει από τους προϊστορικούς χρόνους και τις αχανείς στέπες της Νότιας Ρωσίας, όπου κατοικούσαν κάποια νομαδικά φύλα και ασχολούνταν κυρίως με την κτηνοτροφία. Οι πρόγονοι των σύγχρονων Ρώσων ήταν διάφορα Σλαβικά φύλα, των οποίων η αρχική εστία θεωρείται από ορισμένους μελετητές η περιοχή της σημερινής Λευκορωσία. Οι ανατολικοί Σλάβοι εγκαταστάθηκαν σταδιακά στη δυτική Ρωσία κατά δύο κύματα. Από τον 7ο αιώνα και έπειτα, οι ανατολικοί Σλάβοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της δυτικής Ρωσίας, και με αργά ειρηνικά βήματα αφομοίωσαν τους ιθαγενείς φιννο-ουγγρικούς λαούς¹³⁷.

¹³⁵ Путин В., «Владимир Путин огласил ежегодное Послание Президента Российской Федерации Федеральному Собранию», 2013, διαθέσιμο στο <http://www.voltairenet.org/article181481.html>

¹³⁶ Αποστολίδης Η., «Η ιστορία δεν είναι χρήσιμη επειδή διαβάζει κανείς εκεί το παρελθόν, αλλά επειδή διαβάζει το μέλλον», 2015, διαθέσιμο στο <http://ellinoistorin.gr/?p=24829>

¹³⁷ Орлов А., Георгиев В., Георгиева Н., Сивохина Т., История России, σ.10, έκδ.γ', ТК Велби, Москва 2006.

Κατά τον 10^ο έως τον 11^ο αιώνα οι Ρως του Κιέβου κατείχαν ένα από τα μεγαλύτερα κράτη της Ευρώπης. Στα χρόνια της βασιλείας του Βλαδίμηρου Α΄ του Μέγα (980-1015) και του γιου του Γιαροσλάβου του Σοφού (1019-1054) το κράτος διένυσε την χρυσή του εποχή¹³⁸, κατά την οποία προσέλαβε την πνευματικότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας του Βυζαντίου¹³⁹. Αργότερα ανακήρυξε ως επίσημη θρησκεία τη βυζαντινή Ορθοδοξία. Την εποχή εκείνη εγκαινιάστηκε μια σύνθεση μεταξύ του βυζαντινού και του σλαβικού πολιτισμού, η οποία προσδιόρισε την πνευματική πορεία των Ρώσων στην επόμενη χιλιετία¹⁴⁰.

Το 1721, υπό την ηγεσία του Μέγα Πέτρου, η Ρωσία ανακηρύχθηκε σε Αυτοκρατορία, αποτελώντας έκτοτε μια παγκόσμια δύναμη. Ο Μέγας Πέτρος, που κυβερνούσε από το 1682 ως το 1725, νίκησε τη Σουηδία στο Μεγάλο Βόρειο Πόλεμο, τερματίζοντας την κυριαρχία της στην νοτιοανατολική Βαλτική Θάλασσα. Έτσι, εξασφαλίστηκε το εμπόριο της Ρωσίας στις βόρειες ευρωπαϊκές θάλασσες. Στις ακτές της Βαλτικής, ο Μέγας Πέτρος, ίδρυσε τη νέα πρωτεύουσα του κράτους, που πήρε το όνομα Αγία Πετρούπολη. Οι συνεχείς μεταρρυθμίσεις του Μεγάλου Πέτρου έφεραν σημαντικές δυτικοευρωπαϊκές πολιτιστικές επιρροές στη Ρωσία¹⁴¹.

Η Αυτοκρατορική Ρωσία έφτασε στο τέλος της τον Φεβρουάριο του 1917, όταν ο τσάρος Νικόλαος Β' αναγκάστηκε να παραιτηθεί, μετά από αιματηρές ένοπλες συγκρούσεις στην Αγία Πετρούπολη, οι οποίες είχαν ενορχηστρωθεί εκ μέρους των σχεδιαστών της γεωπολιτικής της Μ. Βρετανίας¹⁴². Ο τσάρος και η οικογένειά του φυλακίστηκαν και αργότερα εκτελέστηκαν. Η εντολή της δολοφονίας τους δόθηκε από τον Βλαντιμίρ Λένιν, ηγέτη των επαναστατών¹⁴³. Με την εδραίωση της επανάστασης η Ρωσική Αυτοκρατορία μετονομάστηκε πλέον σε Ε.Σ.Σ.Δ. Μέσω της κυριαρχίας των Μπολσεβίκων, ο γεωπολιτικός πόλος της θάλασσας πέτυχε:

- να εξαλειφθούν οι τσάροι,
- να διαλυθεί η Ρωσική Αυτοκρατορία,
- να αποκλειστεί γεωπολιτικά η Ρωσία τόσο από τη Rimland (*Βλέπ. Εικόνα 2*), όσο και από τα ενεργειακά κοιτάσματα της Μέσης Ανατολής,
- να πληγεί ανεπανόρθωτα ο παραδοσιακός ρωσικός πολιτισμός και

¹³⁸ Орлов А., Георгиев В., Георгиева Н., о.п. 137, σ.24.

¹³⁹ Орлов А., Георгиев В., Георгиева Н., о.п. 137, σ.28.

¹⁴⁰ Λάος Ν., о.п. 36, σ. 115.

¹⁴¹ Орлов А., Георгиев В., Георгиева Н., о.п. 137, σ.145.

¹⁴² Λάος Ν. о.п. 36, σ. 93.

¹⁴³ Орлов А., Георгиев В., Георгиева Н., о.п. 137, σ.338.

- να αποκλειστούν από τη παγκόσμια αγορά, για μεγάλο χρονικό διάστημα τα ρωσικά κοιτάσματα φυσικού αερίου¹⁴⁴.

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Ε.Σ.Σ.Δ. βγήκε ενδυναμωμένη, η κυριαρχία της στο ανατολικό μέτωπο ήταν αδιαμφισβήτητη. Κύριο χαρακτηριστικό του τότε συστήματος ήταν η στρατιωτική υπεροχή και το μονοπώλιο του πυρηνικού εξοπλισμού, στην περιοχή της Παγκόσμιας Νήσου (Βλέπ. *Εικόνα 2*). Η εσωτερική οργάνωση και συνοχή της στηριζόταν σε ένα συγκεντρωτικό και αυταρχικό πολιτικό σύστημα καθώς επίσης και σε ένα ελεγχόμενο οικονομικό σύστημα¹⁴⁵. Την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, οι παραδοσιακές έννοιες της ισχύος είχαν καταρρεύσει. Το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας είχε να επιδείξει μια σύνθεση στρατιωτικής, πολιτικής, οικονομικής ισχύος που σε γενικές γραμμές ήταν συμμετρικές¹⁴⁶.

Οι συνεχείς πιέσεις των Η.Π.Α. προς την Σοβιετική ένωση, με τα εξοπλιστικά προγράμματα και την αύξηση των αμυντικών δαπανών, την άρνηση σύναψης εμπορικών σχέσεων μαζί με τη στήριξη των Ταλιμπάν στον πόλεμο στο Αφγανιστάν, οδήγησαν σε οικονομική εξασθένηση της Ε.Σ.Σ.Δ.¹⁴⁷ και τελικά στη κατάρρευσή της.

Το 2000 η Ρωσία βρέθηκε μπροστά σε μια ιστορική αλλαγή. Ο Ρώσος ηγέτης Μπόρις Γέλτσιν παραιτήθηκε και ο πρωθυπουργός του, Βλαντιμίρ Πούτιν, ανέλαβε τα ηνία της χώρας, κληρονομώντας ένα κράτος σε δεινή οικονομική κατάσταση που πάλευε με την ανομία¹⁴⁸. Στα χρόνια που ακολούθησαν ο Πούτιν κατάφερε να επαναφέρει τη χαμένη αίγλη της Ρωσίας και να την καταστήσει πάλι έναν ισχυρό δρώντα στο πλανητικό γεωπολιτικό παιχνίδι, χρησιμοποιώντας ως βασικό του όπλο την ενέργεια, κάτι το οποίο αναλύεται στα επόμενα τμήματα του πονήματος.

¹⁴⁴ Λάος Ν., ο.π. 36, σ.94.

¹⁴⁵ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 6, σ.58.

¹⁴⁶ Κίσιντζερ Χ., ο.π. 5, σ. 28.

¹⁴⁷ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 7, σ.48.

¹⁴⁸ Дугин А., Путин против Путина, σ.5, έκδ.,α΄, Ягуза – Пресс, Москва 2012.

Η Γεωπολιτική Θέση της Ρωσικής Ομοσπονδίας

Η Ρωσία ή επίσημα Ρωσική Ομοσπονδία, είναι μια χώρα που βρίσκεται στη βόρεια Ευρασία. Από τα βορειοδυτικά ως τα νοτιοανατολικά, η Ρωσία, μοιράζεται εδαφικά σύνορα με τη Νορβηγία, τη Φινλανδία, την Εσθονία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Πολωνία, την Ουκρανία, τη Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, την Κίνα, τη Μογγολία και τη Βόρεια Κορέα. Στη θάλασσα συνορεύει με την Ιαπωνία και την Αμερικανική Πολιτεία της Αλάσκα. Με έκταση 17.075.400 τ.χλμ. αποτελεί το μεγαλύτερο κράτος του πλανήτη, καλύπτοντας πάνω από το 1/8 της παγκόσμιας κατοικήσιμης γης. Η Ρωσία, είναι επίσης, η ένατη σε πληθυσμό χώρα παγκοσμίως, με πάνω από 143 εκατομμύρια κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2012. Το πολίτευμά της είναι η Ομοσπονδιακή Προεδρική Δημοκρατία και αποτελείται από 85 ομοσπονδιακά κρατίδια¹⁴⁹.

Σύμφωνα με τη θεωρία που ανέπτυξε ο Sir H.J. Mackinder, η Ρωσία αποτελεί τμήμα του πόλου της στεριάς¹⁵⁰. Ο Mackinder υποστήριζε ότι η «καρδιά της ξηράς – heartland» βρίσκεται στο κέντρο αυτού που ονόμασε «Παγκόσμια Νήσο» και εκτείνεται από τον ποταμό Βόλγα μέχρι τον ποταμό Yangtze και από τα Ιμαλία μέχρι την Αρκτική¹⁵¹ (Βλέπ. Εικόνα 3).

Εικόνα 3: Παγκόσμια Νήσος

Πηγή: Geopolitics Models and Notable People¹⁵²

¹⁴⁹ Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, « Ετήσια Έκθεση Οικονομίας Ρωσικής ομοσπονδίας Έτους 2012», 2012, διαθέσιμο στο http://www.champier.gr/pieraiimages/Russia-AnnualReport2010_F23815.pdf

¹⁵⁰ Λάος Ν., ο.π. 36, σ. 32.

¹⁵¹ Хартов Н., ο.π. 86, σ.11.

¹⁵² Meinig D., Geopolitics Models and Notable People, 2012, διαθέσιμο στο <http://slpaphumangeography.wikifoundry.com/page/Geopolitics+Models+and+Notable+People>

Ο Mackinder ισχυρίστηκε ότι οι περιοχές αυτές, ήταν σε μεγάλο βαθμό απροσπέλαστες για τις ναυτικές δυνάμεις¹⁵³, δηλαδή για τον πόλο της θάλασσας που αποτελεί και τον γεωπολιτικό τους αντίπαλο. Η ανάπτυξη της χερσαίας ισχύος, αποτελεί για τις ναυτικές δυνάμεις τεράστια απειλή. Τις περιοχές αυτές, ουσιαστικά δηλαδή την Ευρασία, ο Mackinder τις χαρακτήρισε ως «τον άξονα περιστροφής της παγκόσμιας ιστορίας»¹⁵⁴ και τόνισε ότι:

«Όποιος κυριαρχεί στην Ανατολική Ευρώπη ελέγχει την καρδιά της ξηράς. Όποιος ελέγχει την καρδιά της ξηράς ελέγχει την Παγκόσμια Νήσο. Όποιος κυριαρχεί στη Παγκόσμια Νήσο ελέγχει τον κόσμο»¹⁵⁵.

Συνεπώς για τον Mackinder, η κατοχή της «καρδιάς της ξηράς» αποτελεί το κύριο μέσο για την επίτευξη της παγκόσμιας δύναμης. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η χώρα που κυριαρχούσε στην «καρδιά της ξηράς» δεν ήταν άλλη από την Ρωσία¹⁵⁶.

Η γεωπολιτική θέση της «καρδιάς της ξηράς» και κατ' επέκταση της Ρωσίας, μπορεί να τύχει διαφορετικής ερμηνείας την οποία έδωσε ο Hugh Mehan. Αυτό που για κάποιους μοιάζει με φρούριο, από την άλλη μπορεί να μοιάζει με φυλακή. Η πολιτική που υιοθετεί ο πόλος της στεριάς (Ρωσία) στηρίζεται στην επιθυμία της να ξεφύγει από τον ηπειρωτικό εγκλωβισμό της και να αποκτήσει κάποια από τα πλεονεκτήματα του πόλου της θάλασσας¹⁵⁷. Ναι μεν, ο πόλος της στεριάς είναι αχανής σε μέγεθος, δεν μπορεί να διεισδύσει κάποιος με ευκολία σε αυτόν και έχει τεράστια αποθέματα φυσικών πόρων αλλά από την άλλη αυτό τον καθιστά αποκομμένο, απρόσιτο και ευάλωτο σε επιθέσεις σε όλο το μήκος των εκτεταμένων χερσαίων συνόρων του.

Κατανοούμε λοιπόν ότι, η ισχύς και η επιρροή του πόλου της στεριάς, καθορίζεται πάντα από τους περιορισμούς της στρατηγικής του θέσης¹⁵⁸. Συνεπώς βασικός σκοπός του πόλου της θάλασσας είναι να αποδυναμώσει το πόλο της στεριάς, είτε στερώντας του την πρόσβαση στη θάλασσα, είτε αποτρέποντας τον να δημιουργήσει στόλο· κάτι το οποίο είναι διαμετρικά αντίθετο με τους στόχους του πόλου της στεριάς¹⁵⁹. (Την διαμάχη αυτή τη παρατηρούμε ακόμα και σήμερα στη Ουκρανία. Η Ρωσία ελέγχοντας την περιοχή της Κριμαίας έχει πρόσβαση στα θερμά ύδατα και έχει ναυτική βάση για τον στόλο της. Οι Η.Π.Α. από την άλλη καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να αποκόψουν τους δεσμούς

¹⁵³ Parker G., ο.π. 77, σ.238.

¹⁵⁴ Старилов Н., Геополитика: Как это делается, σ.13, έκδ. α', Питер, Санкт-Петербург 2014.

¹⁵⁵ Parker G., ο.π. 77, σ.241.

¹⁵⁶ Parker G., ο.π. 77, σ.242.

¹⁵⁷ Нартов Н., ο.π.8686, σ. 34.

¹⁵⁸ Parker G., ο.π. 77, σ. 255.

¹⁵⁹ Старилов Н., ο.π. 154, σ.23.

Ρωσίας – Ουκρανίας¹⁶⁰ στερώντας τη δίοδο στη Ρωσία στη Μαύρη Θάλασσα, κάτι το οποίο παραδέχτηκε έμμεσος πλην σαφώς τόσο η βοηθός υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α., Victoria Nuland, όσο και ο Z. Brzezinski¹⁶¹).

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οδήγησε στην ανεξαρτητοποίηση πολλών Σοβιετικών Δημοκρατιών και δημιούργησε ένα ασταθές περιβάλλον τόσο για τα νεοσύστατά κράτη, όσο και για την ίδια τη Ρωσία. Σε όλο το χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ξέσπασαν εθνικιστικές διαμάχες¹⁶², με αποκορύφωμα τον πόλεμο της Τσετσενίας, τον οποίο αντιμετώπισε με επιτυχία ο Πρόεδρος Πούτιν¹⁶³. Κατά την διάρκεια της τρίτης προεδρίας του Πούτιν, η Ρωσία κατέστησε σαφές ότι ήταν αποφασισμένη να αναλάβει τον γεωπολιτικό της ρόλο ως ο πυρήνας του πόλου της στεριάς, να ενοποιήσει γεωπολιτικά τον πρώην σοβιετικό χώρο και να προωθήσει μια νέα ισορροπία, αυτή του πολυπολικού κόσμου¹⁶⁴. Τα βασικότερα βήματα προς τη κατεύθυνση αυτή αποτελούν η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση και η χρήση του γεωπολιτικού όπλου που λέγεται ενέργεια.

Η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση αποτελεί την σημαντικότερη μέχρι στιγμής προσπάθεια της Μόσχας να συστήσει έναν ενιαίο οικονομικό οργανισμό στον γεωγραφικό χώρο της πρώην Σοβιετικής Ένωσης¹⁶⁵. Εκτός από τη Ρωσία, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν και την Αρμενία, που αποτελούν ιδρυτικά μέλη, η Κιργισία και το Τατζικιστάν θα είναι τα πρώτα υποψήφια μέλη. Επίσημα, η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2015. Με συνολικό πληθυσμό που αγγίζει τα 180 εκατομμύρια και έκταση πάνω από 20 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα¹⁶⁶. Η ίδρυση του νέου αυτού οργανισμού αποτελεί μια από τις σημαντικότερες γεωπολιτικές κινήσεις της Ρωσίας, μαζί με όσα πραγματοποιεί στον τομέα της ενέργειας.

Ο τομέας της ενέργειας είναι στο επίκεντρο της ρωσικής διπλωματίας, μιας και η Ρωσία είναι ένας σημαντικός παίχτης στον χώρο της παγκόσμιας ενεργειακής ασφάλειας. Αποτελεί έναν τεράστιο παραγωγό ενέργειας και μια σημαντική χώρα διέλευσης ενέργειας. Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας αναλύεται σε ακόλουθο τμήμα της μελέτης.

¹⁶⁰ Αστρεϊνίδης Μ., «Η Σημασία της Ουκρανίας σύμφωνα με τον Z. Brzezinski», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.logiosermis.net/2014/03/zbigniew-brzezinski.html#.VfHtBxHtmko>

¹⁶¹ Λάος Ν., ο.π. 36, σ. 19.

¹⁶² Нартов Н., ο.π.86, σ.88.

¹⁶³ Дугин А., ο.π. 148, σ.14.

¹⁶⁴ Λάος Ν., ο.π. 36, σ. 37.

¹⁶⁵ Дугин А., Основы геополитики, σ.40, έκδ.α', АРКТОГЕЯ-центр, Москва 2000.

¹⁶⁶ Евразийский экономический союз, «Евразийский экономический союз Республики Армения, Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики и Российской Федерации», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/ses.aspx>

Πως αντιλαμβάνεται τον εαυτό της

Σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας η Ρωσία αποτελούσε ειδική περίπτωση, ακροβατούσε ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή, προσπαθώντας να δομήσει την δική της πολιτιστική ταυτότητα. Η θρησκεία της έχει Βυζαντινές ρίζες αλλά η φιλοσοφία της Ευρωπαϊκές και αυτό έχει ως αποτέλεσμα η Ρωσία, ακόμα και σήμερα, να βιώνει μια δομική πολιτιστική αντίφαση, την σύγκρουση μεταξύ μύθου και λόγου¹⁶⁷.

Πιο συγκεκριμένα, η Ρωσία από τον 10^ο αιώνα προσέλαβε την πνευματικότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας του Βυζαντίου. Η μεσαιωνική Ρωσία παρόλο που υιοθέτησε την βυζαντινή Ορθοδοξία, δεν αφομοίωσε την ελληνική φιλοσοφική παράδοση, η οποία είχε σημαίνοντα ρόλο στον τρόπο με τον οποίο «θεολογούσαν και ερμήνευαν τον Χριστιανισμό οι Έλληνες Εκκλησιαστικοί Πατέρες¹⁶⁸» και αποτελούσε βασικό συστατικό της Βυζαντινής εκπαίδευσης. Συνέπεια αυτού ήταν ότι, ενώ η Ρωσία προσέλαβε τη θρησκεία της από το Βυζάντιο (*μύθος*), προσέλαβε αργότερα τη φιλοσοφία της από την Δύση (*λόγος*).

Αλλά ακόμα και στη περίπτωση του *λόγου*, η Ρωσία δεν ταυτίστηκε απόλυτα με τη Δύση, και τούτο διότι έφτασε αργά και στο ευρωπαϊκό σκηνικό και καμία από τις παραδοσιακές αρχές της Ευρώπης δεν της ταίριαζε εντελώς. Με τα σύνορα της σε τρεις διαφορετικές πολιτιστικές σφαίρες, Ευρώπη, Ασία και μουσουλμανικό κόσμο, η Ρωσία περιείχε πληθυσμούς και από τις τρεις, με αποτέλεσμα να μη θεωρηθεί ποτέ εθνικό κράτος υπό την ευρωπαϊκή έννοια. Η Ρωσία μεταβαλλόταν διαρκώς καθώς οι εκάστοτε ηγεσίες της προσαρτούσαν νέα εδάφη. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να μη μπορεί να συγκριθεί με καμία από τις χώρες της Ευρώπης¹⁶⁹. Κατανοούμε λοιπόν ότι η Ρωσική Αυτοκρατορία πάντοτε έπαιζε κάποιο ρόλο στην ευρωπαϊκή ισορροπία αλλά ποτέ δεν συνδέθηκε συναισθηματικά μαζί της.

Τα δεδομένα αυτά ισχύουν για τη φιλοσοφία της Ρωσίας. Ποια είναι όμως τα δεδομένα όσων αφορά στους αποφασιστικούς τομείς της παγκόσμιας δύναμης; Είναι σε θέση η Ρωσία να προκαλέσει και πάλι τον γεωπολιτικό της αντίπαλο τις Η.Π.Α., διεκδικώντας τον ρόλο μιας ισχυρής παγκόσμιας δύναμης;

¹⁶⁷ Дугин А., Социология воображения, σ.115, έκδ.α', Трикта - Академический Проект, Москва 2010.

¹⁶⁸ Λάος Ν., ο.π. 36, σ. 115.

¹⁶⁹ Κίσιντζερ Χ. ο.π. 5, σ. 29.

- Στρατιωτικά: Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε την Ε.Σ.Σ.Δ. νικήτρια και παρά τις ανθρώπινες απώλειες ενισχυμένη στον στρατιωτικό τομέα¹⁷⁰. Την περίοδο που ακολούθησε ο συνεχής εξοπλιστικός ανταγωνισμός των δύο υπερδυνάμεων και ο φόβος της χρήσης των πυρηνικών που είχαν αποκτήσει, διατηρούσε την ισορροπία του τρόμου. Η ισορροπία αυτή αρχίζει να καταρρέει τη δεκαετία του '80 με την αδυναμία της Ε.Σ.Σ.Δ. να ακολουθήσει το τεράστιο εξοπλιστικό πρόγραμμα του R.Reagan. Όμως ακόμα και μετά τη πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, η χώρα παρέμενε στρατιωτικά ισχυρή¹⁷¹ αν και σίγουρα λαβωμένη από τον πόλεμο στο Αφγανιστάν.

Μετά την εκλογή Πούτιν στην ηγεσία της Ρωσίας, ξεκίνησε η αναδιοργάνωση και η επέκταση του Ρωσικού στρατού. Ο προϋπολογισμός του 2014 προέβλεπε αύξηση των δαπανών για την εθνική άμυνα που έφθανε τα 76.6 εκατομμύρια δολάρια. Οι ένοπλες δυνάμεις της Ρωσίας αποτελούνταν το 2013 από τρεις κλάδους υπηρεσιών, τις χερσαίες δυνάμεις, το πολεμικό ναυτικό και την πολεμική αεροπορία. Σύμφωνα με το Military Balance για το 2013 η Ρωσία είχε 2.800 τανκς, 18.260 οχήματα μάχης πεζικού και 5.436 όπλα πυροβολικού σε χρήση. Το ναυτικό, αποτελείτο από 130.000 στρατιωτικούς, με τέσσερις στόλους και ένα στολίσκο· το στόλο της Βαλτικής, της Μαύρης θάλασσας, το Βόρειο στόλο, το στόλο του Ειρηνικού, και τον στολίσκο της Κασπίας θάλασσας. Η ρωσική αεροπορία είχε στη διάθεσή της 150.000 άνδρες δυναμικό¹⁷².

Το 2010, οι πρόεδροι των Η.Π.Α. και της Ρωσίας, Μπαράκ Ομπάμα και Ντμίτρι Μεντβέντεφ, υπέγραψαν στην Πράγα, τη νέα Συνθήκη Μείωσης των Στρατηγικών Όπλων¹⁷³.

- Οικονομικά: Η Ρωσία είναι μια χώρα με τεράστιο φυσικό πλούτο πάνω στον οποίο έχει βασίσει την οικονομική της δραστηριότητα, εξάρτηση η οποία με το πέρασμα των χρόνων και τις οικονομικές κυρίως αλλαγές που έχουν επέλθει διεθνώς έχει δημιουργήσει σειρά αδυναμιών. Τα μέτρα κατά της Ρωσίας για την προσάρτηση της Κριμαίας σε συνδυασμό με τη πτώση της τιμής του πετρελαίου κάτω από 45 δολάριο το βαρέλι, προκαλεί

¹⁷⁰ Ρουμελιώτης Π., ο.π.7, σ.48.

¹⁷¹ Κίσιντζερ Χ. ο.π. 5, σ. 28.

¹⁷² Westerland F., «Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective», 2013, διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/5407818/2013_The_Military_Capability_of_Russias_Armed_Forces_in_2013_in_Hedenskog_and_Vendil_Pallin_eds_Russian_Military_Capability_in_A_Ten-Year_Perspective

¹⁷³ Λιτόβκιν Β., «Ρωσία-Η.Π.Α.: Αμοιβαίο συμφέρον η μείωση των πυρηνικών οπλοστασίων», 2014, διαθέσιμο στο http://gr.rbth.com/international/2014/04/14/rosia-ipa_amoibaio_symferon_i_meiosi_ton_pyrinikon_oplostasion_29755.html

κραδασμούς στη ρωσική οικονομία¹⁷⁴. Η αποσταθεροποίηση της Ρωσίας, η οικονομική και κοινωνική αναρχία εγκυμονούν κινδύνους για τη παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια¹⁷⁵.

- Πολιτισμικά: Η Ρωσία είναι ένα από τα πιο σημαντικά κράτη παγκοσμίως στην σφαίρα του πολιτισμού. Ο ρόλος του πολιτισμού που διαδραματίζεται στις σύγχρονες διεθνείς σχέσεις αυξάνεται διαρκώς. Αυτό το γεγονός οφείλεται και στην καθιέρωση της παγκοσμιοποίησης. Για τη προώθηση του ρωσικού πολιτισμού έχει ιδρυθεί η Ομοσπονδιακή υπηρεσία Ρωσσοτρούντιντισεστβο η οποία επικεντρώνεται στην υποστήριξη και στην προώθηση στα ξένα κράτη της ρωσικής γλώσσας και του πολιτισμού των λαών της Ρωσικής Ομοσπονδίας¹⁷⁶. Οι προσπάθειες που γίνονται στον πολιτισμικό τομέα συνδέονται με ένα νέο κλάδο της γεωπολιτικής επιστήμης, αυτόν της νοοπολιτικής. Μια επιτυχημένη νοοπολιτική στρατηγική είναι απαραίτητο συμπλήρωμα μιας επιτυχημένης γεωπολιτικής στρατηγικής, εάν αυτή στοχεύει σε μακροπρόθεσμα κέρδη¹⁷⁷.

- Τεχνολογικά: Η Ρωσία δεν βρίσκεται σε τόσο υψηλό τεχνολογικό επίπεδο όπως οι Η.Π.Α... Για να αντιμετωπίσει το ζήτημα αυτό η Ρωσία έθεσε σε εφαρμογή ένα επενδυτικό πρόγραμμα με ορίζοντα το 2020 για την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Σύμφωνα με έκθεση του Υπουργείου Οικονομικών και Ανάπτυξης της Ρωσίας¹⁷⁸ πρωταρχικοί τομείς, στους οποίους η κυβέρνηση έχει ρίξει το βάρος των επενδυτικών της σχεδίων είναι οι εξής:

- 1) Τομέας του διαστήματος και της τηλεπικοινωνίας: με στόχο την αύξηση της αποτελεσματικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών πληροφόρησης, καθώς και την ανάπτυξη μιας σύγχρονης πληροφοριακής υποδομής σε όλους τους κλάδους της εθνικής οικονομίας,

- 2) Τομέας της ιατρικής τεχνολογίας και των φαρμακευτικών προϊόντων: με στόχο την παραγωγή περισσότερων φαρμάκων και ιατρικού εξοπλισμού στη Ρωσία, όπως επίσης και την ανάπτυξη και παραγωγή καινοτόμων ιατρικών προϊόντων,

- 3) Τομέας της τεχνολογίας πληροφοριών και λογισμικού: με σκοπό την ανάπτυξη συστημάτων υψηλής απόδοσης με γνώμονα τις εφαρμογές υπολογιστικών συστημάτων, και την βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών πληροφόρησης,

- 4) Τομέας της πυρηνικής τεχνολογίας: με σκοπό την διασφάλιση εθνικού πυρηνικού προγράμματος, την εγγύηση για μακροπρόθεσμη παροχή φθηνής ενέργειας, την ουσιαστική

¹⁷⁴ Κούτσμα Α., «Πότε θα βγει η ρωσική οικονομία από την οικονομική κρίση;», 2015, διαθέσιμο στο <http://gr.rbth.com/2015/07/27/pote-tha-vgei-i-rosiki-oikonomia-apo-tin-oikonomiki-krisi> 327837

¹⁷⁵ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 6, σ.62.

¹⁷⁶ Χομένκο Α., «Ρωσία και Πολιτιστική Διπλωματία», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.diplomatic.gr/pd/a-rhomenko.htm>

¹⁷⁷ Λάος Ν., ο.π. 36, σ. 57.

¹⁷⁸ Государственная программа «Информационное общество», 2014, διαθέσιμο στο <http://minsvyaz.ru/ru/activity/programs/1/>

μείωση της κατανάλωσης ουρανίου, καθώς επίσης τον μετριασμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και κινδύνων από τη διάδοση των πυρηνικών.

Η Ρωσία έχει αρχίσει να ανακτά τη θέση της στην παγκόσμια γεωπολιτική αρένα. Βασικός της σύμμαχος στη προσπάθεια της αυτή είναι τα ενεργειακά της κοιτάσματα, πάνω στα οποία έχει βασίσει μεγάλο μέρος της γεωπολιτικής της στρατηγικής. Στο τμήμα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα ενεργειακά παίγνια της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Τα ενεργειακά παίγνια της Ρωσίας

Η ενεργειακή δύναμη είναι η αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων ενός έθνους στην παραγωγή ενέργειας και στην τεχνολογία με σκοπό την προώθηση των παγκόσμιων συμφερόντων του και την υπονόμευση εκείνων των αντιπάλων του¹⁷⁹. Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για τους οποίους η ενεργειακή δύναμη έρχεται στο προσκήνιο, ξεκινώντας με την απροθυμία να καταφύγει κανείς στη σκληρή δύναμη, ιδίως εναντίον μεγάλων δυνάμεων¹⁸⁰.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρήσης ηπίας δύναμης στην ενεργειακή διπλωματία, αποτελεί ο άξονας Ουάσιγκτον – Ριάντ (ή άξονας ARAMCO)¹⁸¹. Όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια, το 1973 ο τότε υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. ,Κίσιντζερ, διαπραγματεύτηκε και συμφώνησε με τον βασιλιά Φεϊζάλ της Σαουδικής Αραβίας ότι το πετρέλαιο από εκεί και πέρα θα διαπραγματευόταν μόνο σε δολάρια¹⁸². Από την εποχή εκείνη, ο άξονας ARAMCO λειτούργησε άψογα για την προώθηση των αμοιβαίων συμφερόντων των δύο κρατών.

Την δεκαετία του 1980, η Ε.Σ.Σ.Δ. αξιοποίησε τα πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου της Σιβηρίας και κατάφερε να τριπλασιάσει τις εξαγωγές της χώρας. Μάλιστα τα ετήσια έσοδα από την πώληση του «μαύρου χρυσού» έφτασαν τα 30 δισεκατομμύρια δολάρια. Οι Η.Π.Α. αντιλαμβανόμενες την εξάρτηση της σοβιετικής οικονομίας από τη πώληση του πετρελαίου, την χρησιμοποίησαν για να αποσταθεροποιήσουν το κομμουνιστικό καθεστώς. Συνεργάστηκαν με τη Ριάντ (στα πλαίσια του άξονα ARAMCO) και έπεισαν τους Άραβες σείχηδες να εγκαταλείψουν τις ποσοστώσεις που είχαν επιβάλλει και τελικά κατάφεραν να ρίξουν την τιμή του βαρελιού μέχρι και τα εννέα δολάρια. Ο πρώην Πρωθυπουργός της Ρωσίας, Γκαϊντάρ υποστήριξε ότι η πτώση των τιμών του πετρελαίου στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ήταν ο κύριος λόγος για την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης¹⁸³.

Στην αυγή του 21^{ου} αιώνα η Ρωσία είναι η χώρα με τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου στον κόσμο (Βλέπ. Εικόνα 4). Επιπλέον, έχει στη διάθεσή της τα περισσότερα κοιτάσματα άνθρακα και είναι στην όγδοη θέση για τα αποθέματα αργού πετρελαίου¹⁸⁴.

¹⁷⁹ Klare M., ο.π. 134.

¹⁸⁰ Λάος Ν., ο.π. 36, σ. 36.

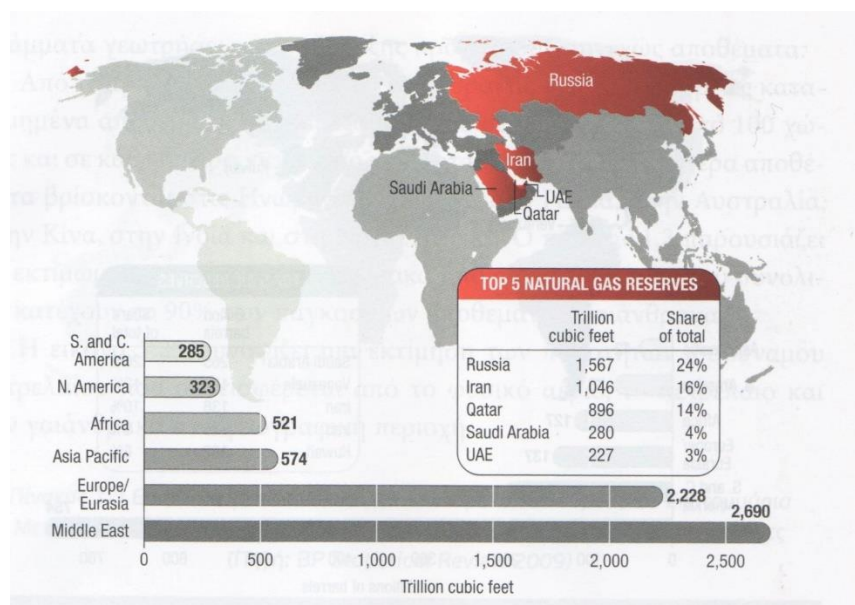
¹⁸¹ Λάος Ν., ο.π.36. σ.252.

¹⁸² Λάος Ν., ο.π.36. σ.246.

¹⁸³ Makeev H., «Обрушит ли Америка мировые цены на нефть? Как это ей удалось в 1986 году», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.zagolovki.ru/article/31Mar2014/neft1>

¹⁸⁴ Οικονομίδης Μ., Δαλαμαρίνης Π., Ρέυ Φ., Καλφαγιάν Λ., Το ενεργειακό μέλλον και το περιβάλλον, σ.64, έκδ.α΄, Γερμανός, Θεσσαλονίκη 2010.

Εικόνα 4: Αποθέματα φυσικού αερίου

Πηγή: BP Statistical Review 2009¹⁸⁵

Την περίοδο λίγο πριν τη πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. δεκάδες κρατικοί πλουτοπαραγωγικοί τομείς είχαν ξεπουληθεί ή χαριστεί και κατέληξαν σε ιδιωτικά χέρια. Κατά την προεδρία του Πούτιν πραγματοποιήθηκε η επαναφορά υπό κρατικό έλεγχο των γιγαντιαίων ομίλων ενέργειας¹⁸⁶ και δημιουργήθηκαν ενεργειακά μεγαθήρια, όπως η Gazprom και η Rosneft, τα οποία χρησιμοποιούνται ως εργαλεία άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Εξάλλου, αυτή η θέση επίσημά συμπεριλαμβάνεται και στη ρωσική έκθεση «Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας έως το 2020» που δημοσιεύθηκε το Μάρτιο του 2009, όπου ρητά αναφέρεται ότι «οι ρωσικοί φυσικοί πόροι συνιστούν παράγοντα ενίσχυσης της επιρροής της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην παγκόσμια αρένα¹⁸⁷». Οι κρατικοποιήσεις αυτές σε συνδυασμό με τις ανοδικές τιμές πώλησης φυσικού αερίου και πετρελαίου, από τον δεύτερο πόλεμο στο Ιράκ κι έπειτα το 2003, αποτέλεσαν τους κύριους μοχλούς ανάπτυξης της ρωσικής οικονομίας της περιόδου Πούτιν¹⁸⁸.

Η Ρωσία μετά το 2000, εξάγει στην Ευρωπαϊκή Ένωση το ένα τέταρτο της απαιτούμενης ποσότητας φυσικού αερίου, ενώ ορισμένες χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου εξαρτημένες από το ρωσικό φυσικό αέριο και πετρέλαιο. Το

¹⁸⁵ Οικονομίδης Μ., Δαλαμαρίνης Π., Ρέυ Φ., Καλφαγιάν Λ., ο.π. 184, σ. 47.

¹⁸⁶ Дугин А., ο.π. 148, σ.15.

¹⁸⁷ Marcel de Haas, «Russia's National Security Strategy», 2009, διαθέσιμο στο <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-62.pdf>

¹⁸⁸ Ηρακλείδης Χ., «Το ενεργειακό σκάκι της Ρωσίας στην Ευρώπη και ο "γκραν μετρ" Πούτιν», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.avgi.gr/article/1646329/to-energeiako-skaki-tis-rosias-stin-europsi-kai-o-gkran-metr-poutin>

31% των εισαγωγών αργού πετρελαίου και το 30% των εισαγωγών άνθρακα στην Ε.Ε. προέρχεται από τη Ρωσία¹⁸⁹. Η Ευρώπη παραδοσιακά εφοδιάζεται πετρέλαιο με τάνκερ, με εξαίρεση δύο πετρελαιοαγωγούς, τον Druzhba από τη Ρωσία και τον Nordpipe από τη Βόρεια Θάλασσα. Κατά συνέπεια, η πετρελαϊκή αγορά είναι, από τη φύση του προϊόντος της, πιο ελεύθερη και ανταγωνιστική και δεν υπόκειται εύκολα σε μονοπωλιακές στρεβλώσεις. Αντίθετα, το φυσικό αέριο δύσκολα μεταφέρεται με τάνκερ και μόνο σε υγροποιημένη μορφή, κάτι που αυξάνει το κόστος και τον κίνδυνο της μεταφοράς του¹⁹⁰. Γι' αυτό, το φυσικό αέριο είναι, ως επί το πλείστον, ένα «περιφερειακά» και όχι ένα «παγκόσμια» εμπορεύσιμο αγαθό, του οποίου η εκμετάλλευση και προώθηση εξαρτάται από την ύπαρξη ενός επαρκούς και αξιόπιστου δικτύου αγωγών μεταφοράς. Συνεπώς για την αγορά φυσικού αερίου, κρίσιμο είναι το ζήτημα των αγωγών και των ενδιάμεσων, διαμετακομιστικών χωρών.

Για τη Ρωσία, η βασική πρόκληση είναι να ανεξαρτητοποιηθεί από τους γείτονές της, και κυρίως από την Ουκρανία, για να μπορεί να μεταφέρει το πετρέλαιο και το αέριο της στους ενεργειακούς της εταίρους χωρίς προβλήματα. Ακόμα και σήμερα, παρά τις συστηματικές Ρωσικές προσπάθειες των τελευταίων δέκα ετών, το 85% του φυσικού αερίου της περνάει μέσα από την Ουκρανία¹⁹¹. Στα πλαίσια αυτά, η Ρωσία επιδιώκει την κατασκευή δύο γιγαντιαίων αγωγών φυσικού αερίου: του Nord Stream και του South Stream¹⁹². Ο πρώτος θα μεταφέρει το αέριο υποθαλάσσια, μέσω της Βαλτικής Θάλασσας, στη Γερμανία και ο δεύτερος, επίσης υποθαλάσσια, μέσω της Μαύρης Θάλασσας, στη Βουλγαρία. Και οι δύο αγωγοί έχουν στόχο να αυξήσουν την παροχή αερίου και να παρακάμψουν την Ουκρανία και τις φιλο-αμερικανικές χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, μεταφέροντας το Ρωσικό αέριο στην καρδιά της Ευρώπης χωρίς πολιτικά εμπόδια¹⁹³.

Τον Δεκέμβριο του 2015, ο Ρώσος Πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν ανακοίνωσε την ακύρωση του αγωγού South Stream και την αντικατάστασή του με τον Turkish Stream,. Ο Πούτιν πραγματοποίησε κατ' αυτόν τον τρόπο μια εντυπωσιακή κίνηση αναδιατάσσοντας τη γεωπολιτική σκακιέρα των αγωγών. Ο στόχος της κίνησης αυτής ήταν διπλός, αρχικά η Μόσχα ήθελε να διατηρήσει τον έλεγχο των αγορών της Βαλκανικής και δευτερευόντως να δημιουργήσει έναν εναλλακτικό, νότιο δρόμο, για τη μεταφορά του αερίου της προς τις

¹⁸⁹ Φαραντούρης Ν., Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & πολιτική, σ.367, έκδ.α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

¹⁹⁰ Καϊρίδης Δ., «Εξάρτηση ή Αλληλεξάρτηση: Η Ευρώπη, η Ελλάδα και το Ρωσικό Αέριο», 2015, διαθέσιμο στο users.uom.gr/~keridis/files/article/article15.doc

¹⁹¹ Κοζεντίνου Ρ., «Οι κρίσεις Ρωσίας - Ουκρανίας για το φυσικό αέριο και οι επιπτώσεις τους», 2011, διαθέσιμο στο <http://www.economia.gr/el/article/entry/67>

¹⁹² Φαραντούρης Ν., ο.π.189, σ.375.

¹⁹³ Καϊρίδης Δ., ο.π. 190.

αγορές της Ευρώπης, παρακάμπτοντας την Ουκρανία. Το σκηνικό τόσο για τον South Stream , όσο και τον Turkish Stream δεν έχει ξεκαθαρίσει ακόμα¹⁹⁴.

Η ρωσική κυβέρνηση αντιλαμβανόμενη τις τάσεις ενεργειακής απεξάρτησης των Ευρωπαίων σχεδιάζει να αυξήσει τις εξαγωγές φυσικού αερίου προς τις χώρες της Ασίας, όπως για παράδειγμα προς την Κίνα, τη Νότια Κορέα και την Ιαπωνία. Συγκεκριμένα, σχεδιάζει να αυξήσει το ποσοστό των συνολικών εξαγωγών της προς την ασιατική αγορά ενέργειας, από περίπου 7% το 2010, σε 20% έως το 2030¹⁹⁵. Το πρώτο βήμα έγινε την Παρασκευή 4/9/2015 στο Eastern Economic Forum που πραγματοποιήθηκε στο Βλαδιβοστόκ. Η Rosneft προχώρησε στη σύναψη ενεργειακής συμφωνίας με τη Κίνα, αξίας 500 δίσ δολαρίων για τα επόμενα 20 χρόνια¹⁹⁶.

Η Ρωσική Ομοσπονδία κατάφερε να μοιράσει την τράπουλα στο παγκόσμιο ενεργειακό παιχνίδι και κράτησε για τον εαυτό της τον άσο. Όσο και να ενοχλεί η παρουσία της, η Ρωσία συνεχίζει να κερδίζει το χαμένο έδαφος και να διεκδικεί το ρόλο που της αξίζει στη παγκόσμια σκηνή. «Η Ρωσία θα είναι πάντοτε σημαντική για την παγκόσμια τάξη» παραδέχτηκε χαρακτηριστικά ο Κίσιντζερ¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Μητρούλια Π., «Το γεωπολιτικό σκάκι των αγωγών και η Ελλάδα», 2015, διαθέσιμο στο <http://news247.gr/eidiseis/politiki/to-gewpolitiko-skaki-twn-agwgn-kai-h-ellada.3517373.html>

¹⁹⁵ Γιαννακόπουλος Β., «Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας - Το ισχυρό χαρτί της Μόσχας», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.onalert.gr/stories/i-energeiaki-politiki-tis-rosias/33426>

¹⁹⁶ Χουλιάρη Γ., «Ρωσία Κίνα: ενεργειακές συμφωνίες μαμούθ», 2015, διαθέσιμο στο http://www.geopolitics.com.gr/2015/09/blog-post_37.html?spref=fb

¹⁹⁷ Κίσιντζερ Χ., ο.π. 5, σ. 30.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ

*«Να ξέρεις πως για να αποκτήσεις την εξουσία. Δύο τρόποι
ανέκαθεν υπάρχουν: να την κληρονομήσεις ή να την
κατακτήσεις. Δύο μέσα ανέκαθεν υπάρχουν: τα όπλα τα
δικά σου ή τα όπλα των άλλων. Δύο προϋποθέσεις
ανέκαθεν υπάρχουν: η τύχη ή η ικανότητα».*

Niccolo Machiavelli,¹⁹⁸

Ενεργειακή Αντιπαράθεση

Οι σχέσεις των Η.Π.Α. και της Ρωσικής Ομοσπονδία τα τελευταία χρόνια είχαν παρουσιάσει θεαματική βελτίωση. Η Ρωσία μετά την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία άλλαξε ριζικά την εξωτερική της πολιτική κάνοντας σημαντική στροφή προς τη Δύση, προσπαθώντας να διαγράψει τις μνήμες της ψυχροπολεμικής εποχής. Προώθησε ένα νέο μοντέλο αμοιβαίας επωφελούς συνύπαρξης ανάμεσα σε Ευρώπη και Ηνωμένες Πολιτείες. Αναλυτικότερα, η Ρωσία, έδωσε ώθηση στις επενδύσεις στην Ευρώπη και συνεργάστηκε με τις Η.Π.Α. στην εκστρατεία στο Αφγανιστάν, μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου και αναδείχθηκε σημαντικός σύμμαχος στο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας¹⁹⁹. Η συνεργασία αυτή ήταν απόρροια της κατανόησης της Ρωσίας στο πρόβλημα της διεθνούς τρομοκρατίας, μιας και η χώρα είχε αντιμετωπίσει σχετικά πρόσφατα την Ισλαμική τρομοκρατία από Τσετσένους τρομοκράτες. Οι καλές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών δεν κράτησαν πολύ. Η νέα Ρωσο-Αμερικανική αντιπαράθεση είναι γεγονός και έγινε ιδιαίτερα αισθητή στον ενεργειακό τομέα.

Η ενέργεια δεν αντιμετωπίζεται απλά ως ένα ακόμα παγκόσμια εμπορεύσιμο αγαθό αλλά ως συστατικό της ασφάλειας ενός κράτους. Αποτελεί βασικό όπλο της γεωπολιτικής. Δηλαδή, η ενεργειακή δύναμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ενισχύσει τους δεσμούς με έναν γεωστρατηγικό εταίρο ή για να τιμωρήσει έναν απείθαρχο γείτονα²⁰⁰. Αυτό έχει να κάνει τόσο με τον κρίσιμο ρόλο που η ενέργεια παίζει στις σύγχρονες οικονομίες όσο και με το γεγονός ότι η Δύση είναι ελλειμματική σε ενεργειακούς πόρους και, κατά συνέπεια,

¹⁹⁸ Μακιαβέλλι Ν., Ο Ηγεμόνας, σ.10, έκδ.α΄, Πατάκη, Αθήνα 2005.

¹⁹⁹ Παπασωτηρίου Χ., ο.π. 32, σ.414.

²⁰⁰ Klare M., ο.π.134.

είναι αναγκασμένη να εισάγει ενέργεια από ασταθείς, και συχνά, εχθρικές περιοχές του πλανήτη²⁰¹.

Τα τελευταία χρόνια η Ρωσία σημειώνει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, οι οποίοι οφείλονται στα φυσικά ενεργειακά αποθέματα της χώρας, στις κρατικοποιήσεις εταιρειών εθνικής στρατηγικής σημασίας και στην επαναδιαπραγμάτευση των συμβάσεων με πολυεθνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στη Ρωσία στον ενεργειακό κυρίως τομέα²⁰². Η ενεργειακή της διπλωματία επιδιώκει:

- «να εξασφαλίσει τη πρόσβαση στα αποθέματα φυσικού αερίου της Κεντρικής Ασίας,
- να επιτύχει την ασφάλεια των διόδων εξαγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου με την εκτροπή αγωγών προς φιλικές χώρες και
- να ενισχύσει τον ρόλο των ρωσικών εταιρειών πετρελαίου στη Δύση, μέσω εξαγορών ή συμμετοχών σε εταιρείες παραγωγής και διακίνησης ενέργειας²⁰³».

Το γεγονός αυτό φαίνεται να ενοχλεί τον γεωπολιτικό τους αντίπαλο, τις Η.Π.Α.. Πιο συγκεκριμένα το πρόβλημα της ενεργειακής εξάρτησης της Ευρώπης από τη Ρωσία έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις στους κύκλους των πολιτικών και των αναλυτών της Δύσης που συνοδεύεται από την εντεινόμενη διεθνή χειραφέτηση της Ρωσίας και την επιδείνωση των σχέσεων της με τις Η.Π.Α.²⁰⁴. Οι Η.Π.Α. δεν πρόκειται να ανεχτούν τη Ρωσία να αποτελεί τον κυρίαρχο ενεργειακό παίκτη στην Ευρώπη. Τα τελευταία 70 χρόνια η Ευρώπη ήταν ενεργειακός όμηρος των Η.Π.Α. μέσω του ελέγχου που είχε η Ουάσιγκτον στις σημαντικότερες πετρελαιοπαραγωγούς χώρες του ΟPEC, όπως η Σαουδική Αραβία και οι χώρες του κόλπου.

Ως φόβητρο οι Η.Π.Α. υποστηρίζουν ότι ο κίνδυνος για την Ευρώπη από την προμήθεια Ρωσικού φυσικού αερίου έχει να κάνει τόσο με την ενδεχόμενη αδυναμία της Ρωσίας να παράσχει τις απαιτούμενες ποσότητες όσο και με έναν ενδεχόμενο οικονομικό ή πολιτικό εκβιασμό της Μόσχας. Με άλλα λόγια, ανακύπτουν δύο διαφορετικής φύσης ζητήματα: αν η Ρωσία δεν μπορεί να προμηθεύσει την Ευρώπη και αν η Ρωσία δεν θέλει για λόγους οικονομικούς, προκειμένου να εκμεταλλευτεί τη μονοπωλιακή της θέση και να πετύχει υψηλότερες τιμές για το προϊόν της ή και για λόγους πολιτικούς, προκειμένου να επιβάλει

²⁰¹ Καίριδης Δ., ο.π. 190.

²⁰² Дугин А., ο.π.148, σ.15.

²⁰³ Ρουμेलιώτης Π., ο.π.7. σ.117.

²⁰⁴ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 7, σ.114.

τη θέληση της στην Ευρώπη και, ενδεχομένως, να την παρασύρει μακριά από τις Ηνωμένες Πολιτείες²⁰⁵.

Ο Μάριν Κατούσα, στο βιβλίο του ψυχρός πόλεμος, γράφει: «Ο νέος ψυχρός πόλεμος που βρίσκεται σε εξέλιξη, οφείλεται στη μαζική μετατόπιση της ενεργειακής γεωπολιτικής ισχύος στη Ρωσία, η οποία πέρασε σχεδόν απαρατήρητη σε όλη την υδρόγειο». Ο Αμερικανός αναλυτής εκτιμά ότι το παγκόσμιο ενεργειακό εμπόριο έχει διολισθήσει από τον έλεγχο της Αμερικής, γεγονός που σημαίνει ότι η Ουάσιγκτον θα κάνει τα πάντα για να πάρει εκ νέου τα ηνία. Δεν ήταν καθόλου τυχαία άλλωστε η υποστήριξη της Ουάσιγκτον στο ναζιστικό πραξικόπημα του περασμένου Φεβρουαρίου στο Κίεβο και την ανάληψη του ελέγχου της Ουκρανίας από τις φίλο-αμερικανικές και φίλο-γερμανικές δυνάμεις.

Οι Η.Π.Α. προσπάθησαν να αποσπάσουν την Ουκρανία από τη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας²⁰⁶. Σημαντικό είναι να θυμίσουμε ότι το Κίεβο αποτελεί την κοιτίδα των Ρώσων Ορθόδοξων Χριστιανών, συνεπώς η διαμάχη μεταξύ του, υπονομεύει τη σχέση των δύο λαών, (αυτό αποτελεί εκ μέρους των Η.Π.Α., άσκηση πολιτικής στον πνευματικό χώρο, δηλαδή νοοπολιτικής που είναι το πιο εξειδικευμένο τμήμα της γεωπολιτικής²⁰⁷). Η Ουκρανία αποτελεί γεωπολιτικό και γεωοικονομικό σύνδεσμο της Ρωσικής Ομοσπονδίας με τη Κεντρική και Δυτική Ευρώπη, δηλαδή από το έδαφος της Ουκρανίας διέρχονται δεκάδες αγωγοί που μεταφέρουν τους Ρωσικούς υδρογονάνθρακες στην Ευρώπη. Μάλιστα τα 2/3 των εσόδων της Gazprom προέρχονταν από τις πωλήσεις αερίου μέσω των ουκρανικών αγωγών²⁰⁸. Η απομάκρυνση της Ουκρανίας από τη Ρωσία αποτελεί βαθύ πλήγμα στην ενεργειακή πολιτική αλλά και την οικονομία της Ρωσίας.

Οι Η.Π.Α. υπονομεύουν με κάθε δυνατό τρόπο τις κατασκευές νέων αγωγών που θα μεταφέρουν ρωσικούς υδρογονάνθρακες στην Ευρώπη. Τα κράτη που επέλεξαν να συμμετάσχουν στους αγωγούς Nord Stream και South Stream, είχαν ως βασικό τους σκοπό να ενισχύσουν την ασφάλεια των εισαγωγών τους από την Ρωσία, δεν αναζητούσαν νέους προμηθευτές²⁰⁹. Οι επικριτές των αγωγών αυτών, υποστηρίζουν ότι τα κίνητρα για την κατασκευή των αγωγών είναι κυρίως πολιτικά. Θεωρούν ότι οι αγωγοί αυτοί θα περιορίσουν την γεωπολιτική θέση της Ουκρανίας μιας και δεν θα διέρχονται από το έδαφος της και ότι κάτι τέτοιο έρχεται σε αντίθεση με την πολιτική της Ε.Ε. που στηρίζει την ισχυροποίηση του Ουκρανικού συστήματος μεταφοράς²¹⁰. Οι επικριτές προσπαθούν να προωθήσουν την

²⁰⁵ Καιρίδης Δ., ο.π. 190.

²⁰⁶ Ρουμελιώτης Π., ο.π. 7, σ.116.

²⁰⁷ Λάος Ν., ο.π. 36, σ.20.

²⁰⁸ Κοζεντίνου Ρ.,191

²⁰⁹ Φαραντούρης Ν.,ο.π.189, σ. 375.

²¹⁰ Φαραντούρης Ν., ο.π.189, σ. 376.

ιδέα της κατασκευής άλλων αγωγών, ανταγωνιστικών για τους ρωσικούς. Τέτοιοι αγωγοί είναι:

- ο Nabucco ο οποίος αποτελεί κοινοπραξία της αυστριακής OMV, της γερμανικής RWE, της Βουλγαρικής Bulgargaz, της ρουμανικής Tranzgaz και της τουρκικής Botas,
- το σύστημα ITGI / IGB που αποτελείται από τον ελληνοτουρκικό αγωγό διασύνδεσης και τον ελληνοϊταλικό χερσαίο και υποθαλάσσιο αγωγό διασύνδεσης,
- ο TAP -Trans Adriatic Pipeline- που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν, μέσω Ελλάδας, Αλβανίας και Αδριατικής στην Ιταλία και
- ο SEEP -South East Europe Pipeline- που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από το Αζερμπαϊτζάν, μέσω Τουρκίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Ουγγαρίας και θα καταλήγει στην Αυστρία²¹¹.

Στο πλαίσιο του ενεργειακού Ψυχρού Πολέμου οι Η.Π.Α. δεν διστάζουν να ρίχνουν την τιμή του πετρελαίου, μέσω του πλήρως ελεγχόμενου OPEC, ώστε να πλήξουν πρώτιστος τη Ρωσία²¹², η οικονομία της οποίας εξαρτάται σε ποσοστό γύρω στο 50% από τις εξαγωγές υδρογονανθράκων, όπως άλλωστε είχαν πράξει και το 1986, κάτι το οποίο αποτέλεσε το τελειωτικό χτύπημα στη Σοβιετική Ένωση. Δηλαδή η πτώση των τιμών της ενέργειας στα τέλη του 2014 οφειλόταν στο γεγονός ότι οι Σαουδάραβες προμήθευαν τις αγορές με φθηνό πετρέλαιο, προκειμένου να πλήξουν το εμπόριο πετρελαίου από περιοχές που δεν ελέγχει ο OPEC²¹³. Τη θέση αυτή υποστήριζε και ο Ιρανός πρόεδρος Χασάν Ροχάνι κατηγόρησε κάποιες χώρες, χωρίς να τις κατονομάσει, ότι συνωμοτούν για να ρίξουν τις τιμές του αργού πετρελαίου και ισχυρίστηκε ότι η πρόσφατη μείωση των τιμών δεν βασίζεται μόνο σε οικονομικούς παράγοντες. Με τι τιμή του πετρελαίου να έχει μειωθεί κατά 40%, η κυβέρνηση του Ιράν προσπαθεί να βρει εναλλακτικές πηγές εσόδων.

Η Ρωσία αντιδρά στον ενεργειακό και νομισματικό πόλεμο μέσω σχετικών πρωτοβουλιών των BRICS -Ευρασιατική Οικονομική Ένωση- και της Νέας Τράπεζας Ανάπτυξης -New Development Bank, NDB-, γνωστή προηγουμένως ως BRICS Development Bank. Η γεωπολιτική διαμάχη συνεχίζεται. Το μέλλον θα δείξει αν τελικά θα επικρατήσει το μονοπολικό σύστημα με μόνο κυρίαρχο της Η.Π.Α. ή το πολυπολικό σύστημα, με νέους ισχυρούς ηγέτες.

²¹¹ Φαραντούρης Ν., ο.π.189, σ. 378.

²¹² Калининченко Д., «Цены на нефть обрушили ради спасения доллара», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.km.ru/economics/2015/01/05/federalnaya-rezervnaya-sistema-ssha-frs/753183-tseny-na-neft-obrushili-radi-spa>

²¹³ Λάος Ν., «Ο ενεργειακός πόλεμος και η πολιτική των αγωγών», 2014, διαθέσιμο στο <http://elzoni.gr/html/ent/891/ent.50891.asp>

Μονοπολικό vs Πολυπολικό Σύστημα

Η διπολική αμερικανό-σοβιετική διαμάχη κυριάρχησε για πενήντα χρόνια. Η διαμάχη αυτή αντιπροσώπευε την εκπλήρωση των δημοφιλέστερων γεωπολιτικών θεωριών. Αντιπαρέθετε την παγκόσμια ναυτική ηγετική δύναμη, που κυριαρχούσε τόσο στον Ατλαντικό όσο κι στον Ειρηνικό ωκεανό, με την παγκόσμια ηγετική χερσαία δύναμη, που υπερτερούσε στην ασιατική ενδοχώρα²¹⁴. Ο νικητής της αναμέτρησης θα κυριαρχούσε στο κόσμο, δεν θα υπήρχε κανένας άλλος στον δρόμο του, όπως τελικά έγινε.

Το 1990 η ιστορία άλλαξε. Με την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., οι Η.Π.Α. έμειναν σε μια μοναδική θέση. Έγιναν η πρώτη και μόνη παγκόσμια δύναμη²¹⁵, δηλαδή το παγκόσμιο σύστημα έγινε μονοπολικό. Οι Η.Π.Α. είχαν πλέον στα χέρια τους την συντριπτική ισχύ, καθώς υπερτερούσαν σε όλους τους τομείς. Είχαν τη δυνατότητα να προβάλλουν την ισχύ τους και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους σε όλα τα σημεία του πλανήτη. Η διευθέτηση των μεγάλων διεθνών προβλημάτων και κρίσεων γινόταν με την πρωτοβουλία και την ανάληψη δράσης από τις Η.Π.Α.. Κανένα λάθος τους, ούτε κάποια άδικη στρατηγική τους μπορούσε να ανατρέψει την ηγεμονία τους. Η ασφάλεια τους μπορούσε να απειληθεί μονάχα σε περίπτωση συσπείρωσης των άλλων μικρών δυνάμεων εναντίον τους, κάτι το οποίο δεν μπορούσε να συμβεί τη δεδομένη ιστορική στιγμή. Ως εκ τούτου οι Η.Π.Α. είχαν μια ασυνήθιστα μεγάλη ελευθερία δράσης²¹⁶.

Οι Η.Π.Α. εκτός από το οικονομικό τους σύστημα προσπαθούσαν να επιβάλουν σε όλο τον κόσμο και τις ιδεολογικές τους αρχές. Μάλιστα, οι Αμερικάνοι ηγέτες θεωρούσαν τις αξίες τους τόσο αποδεκτές, που αδυνατούσαν να αντιληφθούν το πόσο επαναστατικές και ανησυχητικές μπορεί να φαίνονταν στα μάτια των υπολοίπων. Καμία άλλη κοινωνία στην ιστορία δεν είχε επιμείνει τόσο στο ότι οι αρχές της ηθικής συμπεριφοράς μπορούσαν να εφαρμοστούν σε διεθνή πλαίσια με τον ίδιο τρόπο που εφαρμόζονταν μεμονωμένα²¹⁷. Η νέοσυντηρητική αμερικανική παράδοση θεωρεί τις Η.Π.Α. εγγενώς ηθικές και ορθές στις αξίες τους σε βαθμό που να δικαιολογεί μονομερείς δράσεις²¹⁸ χάριν της διεθνούς εξάπλωσης και επικράτησης των αμερικανικών αξιών²¹⁹. Η στάση αυτή των Η.Π.Α. επικρίθηκε πολλές φορές. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του κ Alexander Dugin, ο οποίος έγραψε:

²¹⁴ Brzezinski Z., ο.π.59, σ.25.

²¹⁵ Brzezinski Z., ο.π.59, σ.31.

²¹⁶ Παπασωτηρίου Χ., ο.π.32, σ.108.

²¹⁷ Κίσιντζερ Χ., ο.π.5, σ. 27.

²¹⁸ Κίσιντζερ Χ., ο.π.5, σ. 22.

²¹⁹ Παπασωτηρίου Χ., ο.π.32, σ.110.

«Ο ρατσιστής είναι η ιδέα της μονοπολικής παγκοσμιοποίησης. Βασίζεται στην άποψη ότι η ιστορία και οι αξίες της Δυτικής κοινωνίας ισοδυναμούν με παγκόσμιους νόμους και προσπαθεί τεχνητά να κατασκευάσει μια παγκόσμια κοινωνία βασισμένη σε τοπικές ουσιαστικά και ιστορικά ειδικές αξίες: τη δημοκρατία, την αγορά, τον κοινοβουλευτισμό, τον καπιταλισμό, τον ατομικισμό, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την απεριόριστη τεχνολογική ανάπτυξη. Αυτές οι αξίες είναι καθαρά τοπικές. Προέρχονται από την ιδιαίτερη ανάπτυξη μιας μοναδικής κουλτούρας, αλλά η παγκοσμιοποίηση προσπαθεί να την επιβάλει σε ολόκληρη την ανθρωπότητα ως κάτι το δεδομένο και παγκόσμιο. Αυτή η προσπάθεια δείχνει να υποστηρίζει ενδόμυχα ότι οι αξίες όλων των άλλων λαών και πολιτισμών είναι ατελείς, υποανάπτυκτες, γι' αυτό πρέπει να εκσυγχρονιστούν και να τυποποιηθούν με βάση το Δυτικό μοντέλο²²⁰».

Γίνεται αντιληπτό ότι οι διαφορετικές περιοχές του κόσμου έχουν διαφορετικές ιστορίες, οι οποίες έχουν δώσει στους λαούς τους διαφορετικές ιδέες για το πώς να ζουν, πώς να κυβερνούν τον τόπο τους, και πώς να κερδίζουν τα προς το ζην. Αυτές οι ιστορίες είναι όλες άξιες σεβασμού: δεν υπάρχει «σωστή» πορεία προς το μέλλον.

Στον 21^ο αιώνα οι Η.Π.Α., σίγουρα δεν είναι σε θέση να επιμένουν για την άμεση πραγματοποίηση όλων των επιθυμιών τους. Υπάρχουν και άλλες χώρες που έχουν αποκτήσει το καθεστώς της «Μεγάλης Δύναμης». Μία νέα αναγκή είναι ότι ένας κόσμος που απαρτίζεται από αρκετά κράτη εφάμιλλης δύναμης θα πρέπει να στηρίζει την τάξη του σε κάποια έννοια ισορροπίας· μια ιδέα που δεν κάνει τις Η.Π.Α. να νιώθουν άνετα²²¹.

Τα σημερινά λοιπόν δεδομένα καθορίζουν ότι η ισχύουσα μονοπολική δομή του διεθνούς συστήματος είναι προσωρινή. Υπάρχει μια ηγετική δύναμη, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, της οποίας η θέση είναι φθίνουσα σε σχέση με τους κύριους πιθανούς ανταγωνιστές της, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ρωσική Ομοσπονδία και την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Καθένας από αυτούς χρησιμοποιεί τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα για να αυξήσει την επιρροή του σε βασικούς γεωπολιτικούς τομείς. Ο κόσμος προχωράει προς μία πιο ισορροπημένη κατανομή της ισχύος, δηλαδή σε ένα πολυπολικό σύστημα²²², το οποίο δεν είναι τίποτα άλλο από μια πολιτική ιδέα, που αφορά

²²⁰ Dugin A., Η τέταρτη πολιτική θεωρία, σ.38, έκδ.α', Έσοπτρον, Αθήνα 2013.

²²¹ Κίσιντζερ Χ., ο.π.5, σ.23.

²²² Dimitrakopoulou S., Liaropoulos A., «Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making? », σ.37-38, Caucasian review of International Affairs, τεύχ.4, 2010.

κάτι περισσότερο από τις σχέσεις εξουσίας. Αμφισβητεί την άποψη ότι υπάρχει ένα ενιαίο πολιτισμικό ιδανικό, στο οποίο θα πρέπει να συμμορφώνονται όλες οι χώρες.

Το πολυπολικό σύστημα, σε περίπτωση που χαρακτηρίζεται από συνεργασία τότε περιγράφεται ως ένα διευθυντήριο μεγάλων δυνάμεων όπου οι όροι του παιχνιδιού είναι σαφώς καθορισμένοι. Στην αντίθετη περίπτωση, προκύπτει μια κατάσταση συνεχιζόμενου γεωπολιτικού ανταγωνισμού όπου οι δρώντες ανταγωνίζονται για την αύξηση της οικονομικής και της πολιτικής τους επιρροής²²³. Σύμφωνα με τον J.J. Mearsheimer, η σταθερότητα του συστήματος εξαρτάται από δύο παράγοντες: των αριθμό των κύριων παιχτών και την κατανομή των συντελεστών ισχύος. Όσο περισσότεροι είναι οι δρώντες και όσο άνισα κατανεμημένοι είναι οι συντελεστές αυτοί τόσο περισσότερο το σύστημα ρέπει προς τη σύγκρουση²²⁴.

Την περίοδο αυτή υπάρχουν στον κόσμο τέσσερις κύριοι δρώντες, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ρωσική Ομοσπονδία και η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Η κάθε δύναμη υπερέχει τουλάχιστον σε έναν τομέα από όλες τις άλλες. Οι Η.Π.Α. υπερέχουν στον στρατιωτικό και τεχνολογικό τομέα, η Ε.Ε. υπερέχει στον οικονομικό τομέα, η Ρωσία στον ενεργειακό τομέα και την πυρηνική δύναμη και η Κίνα²²⁵ στον τομέα της ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης ενώ παράλληλα διαθέτει τον μεγαλύτερο πληθυσμό στον κόσμο. Όλα αυτά καθιστούν δύσκολο να προβλεφθεί η μελλοντική εξέλιξη της κατανομής συντελεστών ισχύος καθώς αυτό εξαρτάται από τις δυνατότητες και τη βούληση των δρώντων. Για παράδειγμα η Κινεζική ανάπτυξη μπορεί να επιβραδυνθεί καθώς η κινεζική γη είναι κορεσμένη από την εντατική καλλιέργεια ή η βιομηχανία της μπορεί να καταρρεύσει αν αντιμετωπίσει προβλήματα στον εφοδιασμό της με ενέργεια²²⁶. Συνεπώς η κατανομή των συντελεστών ισχύος είναι κάτι απρόβλεπτο και δύσκολο να καταγραφεί στατιστικά.

Στον 21^ο αιώνα οι Η.Π.Α. δέχονται πιέσεις από τους νέους αυτούς δρώντες που διεκδικούν την παγκόσμια ηγεμονία και αυτό διότι η αμερικανική παντοκρατορία απέτυχε παταγωδώς να προσφέρει τις λύσεις που χρειαζόταν ο κόσμος και να εξομαλύνει την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Ο κόσμος βρίσκεται σε κρίση, η οποία δεν έχει μόνο οικονομικό χαρακτήρα αλλά είναι συστημική, δηλαδή έχει σχέση με το σύστημα βάση του

²²³ Mearsheimer J., ο.π. 93, σ.657.

²²⁴ Mearsheimer J., ο.π. 93, σ.664.

²²⁵ Χριστόπουλος Α., «Η ραγδαία πολιτική και οικονομική άνοδος της Κίνας και οι επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομική και πολιτική σκηνή», 2006, διαθέσιμο στο <http://www.eliamep.gr/old/eliamep/files/OP06.012846.pdf>

²²⁶ Χριστόπουλος Α., ο.π. 225

οποίου λειτουργεί η παγκοσμιοποίηση τόσο από ιδεολογικοπολιτική όσο και από οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική και ενεργειακή άποψη²²⁷.

Το γεγονός είναι ένα, ότι ο κόσμος αλλάζει. Μετατρέπεται σταδιακά σε πολυπολικό. Κι όμως ενδόμυχα όλες οι μεγάλες δυνάμεις ανταγωνίζονται για την επικράτησή, όλες ποθούν την ηγετική θέση στον κόσμο, λησμονώντας αυτό που έλεγε ο Ναπολέων Βοναπάρτης:

« Ένας θρόνος δεν είναι παρά ένας πάγκος καλυμμένος με βελούδο »
ή μήπως είναι κάτι παραπάνω;

²²⁷ Ρουμελιώτης Π., ο.π.7. σ.89.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στην Ελληνική Γλώσσα

- Αρβανιτόπουλος Κωσταντίνος, Ήφαιστος Παναγιώτης, Ευρωπαϊκές Σχέσεις, έκδ. γ', Ποιότητα, Αθήνα 2003.
- Baylis John, Smith Steve, Owens Patricia, Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής – Μια εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις, έκδ. γ', Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013.
- Brzezinski Zbigniew, Η Δεύτερη Ευκαιρία, έκδ.β', Λιβάνη, Αθήνα 2008.
- Brzezinski Zbigniew, Η Γεωστρατηγική Τριάδα, έκδ.β', Ευρασία, Αθήνα 2006.
- Brzezinski Zbigniew, Η Μεγάλη Σκακιέρα, έκδ.α', Λιβάνη, Αθήνα 1998.
- Brzezinski Zbigniew, Scowcroft Brent, Η Αμερική και ο Κόσμος, έκδ.β', Λιβάνη, Αθήνα 2010.
- Γρυλλάκης Μιλτιάδης, Ατομική Διατριβή «Τα Αμερικανικά Δόγματα Ασφαλείας από τον Μονρόε στον Μπούς ΙΙ», Σχολή Εθνικής Άμυνας, Αθήνα 2010.
- Calvocoressi Peter, Διεθνής Πολιτική 1945-2000, έκδ. α', Τουρίκη, Αθήνα 2004.
- Cohen Saul Bernard, Geopolitics of the World System, έκδ.α', Rowman & Littlefield Publishers Inc, Boston 2003.
- Dugin A., Η τέταρτη πολιτική θεωρία, έκδ.α', Έσοπτρον, Αθήνα 2013.
- Harvard Business Essentials, Η Τέχνη της διαπραγμάτευσης – Οι δρόμοι για τη σωστή επίτευξη μιας συμφωνίας, έκδ.α', Μοντέρνοι Καιροί, Αθήνα 2009.
- Κανελλόπουλος Αργύρης, Φυσικοί Πόροι και Ενεργειακή Πολιτική, έκδ.α', Παπαζήσης, Αθήνα 1991.
- Κίσιντζερ Χένρι, Διπλωματία, έκδ.α', Λιβάνη, Αθήνα 1995.
- Κουλουμπής Θεόδωρος, Διεθνείς Σχέσεις, έκδ.α', Παπαζήση, Αθήνα 1995.
- Λάος Νικόλαος, Γεωπολιτικό Εγχειρίδιο, έκδ.α', Λεξίτυπον, Αθήνα 2014.
- Μακιαβέλλι Νικκολό, Ο Ηγεμόνας, έκδ.α', Πατάκη, Αθήνα 2005.
- Μάνεσης Αριστίδης, Πολιτική Ιστορία και σύγχρονοι πολιτικοί θεσμοί, έκδ.α', Σάκκουλα, Αθήνα 1978.
- Mearsheimer John, Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων, έκδ.α', Ποιότητα, Αθήνα 2006.
- Οικονομίδης Μ., Δαλαμαρίνης Π., Ρέυ Φ., Καλφαγιάν Λ., Το ενεργειακό μέλλον και το περιβάλλον, έκδ.α', Γερμανός, Θεσσαλονίκη 2010.

- Παλαιός Παναγιώτης, Βιδάκης Ιωάννης, Μπάλτος Γιώργος, «Η Οικονομική Διπλωματία του Σχεδίου Μάρσαλ», Γεωπολιτική, τεύχ.12 , 2011.
- Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική 1945-2002, έκδ.α΄, Ποιότητα, Αθήνα 2002.
- Παπασωτηρίου Χαράλαμπος, Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο αιώνα, , έκδ.α΄, Ποιότητα, Αθήνα 2008.
- Parker Geoffrey, Γεωπολιτική. Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον, έκδ.α΄, Ο Κόσμος χωρίς σύνορα – Ροές, Αθήνα 2002
- Ρουμελιώτης Παναγιώτης, Η Πορεία προς την Παγκοσμιοποίηση – Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για τον 21^ο αιώνα, έκδ.α΄, Λιβάνη, Αθήνα 1996.
- Ρουμελιώτης Παναγιώτης, Προς έναν Πολυπολικό Κόσμο, έκδ.α΄, Λιβάνη, Αθήνα 2009.
- Τσαρδανίδης Χαράλαμπος, Χουλιάρας Αστέρης, «Η άνοδος και η πτώση του Ελληνικού Σχεδίου για την Οικονομική ανασυγκρότηση των Βαλκανίων», Αγορά Χωρίς Σύνορα, τεύχ.11, 2005.
- Στεφάνου Κωσταντίνος, Γκόρτσος Χρήστος, Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο, έκδ. β΄, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2006.
- Φαραντούρης Νικόλαος, Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & πολιτική, έκδ.α΄, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012.

Σε ξένη Γλώσσα

- Стариков Николай, Геополитика: Как это делается, έκδ. α΄, Питер, Санкт-Петербург 2014.
- Стариков Николай, Кризи \$ - Как это делается, έκδ.β΄, Питер, Санкт-Петербург 2013.
- Dimitrakopoulou Sophia, Liaropoulos Andrew, «Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making? », Caucasian review of International Affairs, τεύχ.4, 2010.
- Дугин Александр, Социология воображения, έκδ.α΄, Трикста - Академический Проект, Москва 2010.
- Дугин Александр, Основы геополитики, έκδ.α΄, АРКТОГЕЯ-центр, Москва 2000.

- Дугин Александр, Путин против Путина, έκδ.α', Яуза – Пресс, Москва 2012.
- Engoahl William, A Century of War - Anglo-american oil politics and the new world order, έκδ.β', Pluto Press, London 2004.
- Hamilton Keith, Langhorne Richard, The Practice of Diplomacy – its evolution, theory and administration, έκδ.δ', Routledge, Νέα Υόρκη 2011.
- Hart Gary, Report on Energy Geopolitics: Challenges and Opportunities, σ.15, International Security Advisory Board, United States Government, Washington D.C. 2014.
- Нартов Николай, Геополитика : Учебник для вузов, έκδ.α', Юнити, Москва 1999.
- Lee Donna, Hocking Brian, «Economic Diplomacy», The International Studies Encyclopedia, τεύχ. 2, 2010.
- Орлов Александр., Георгиев Владимир., Георгиева Наталья., Сивохина Татьяна., История России, έκδ.γ', ТК Велби, Москва 2006.
- Жízнин Станислáv , «Российская энергетическая дипломатия и международная энергетическая безопасность (геополитика и экономика)», Балтийский регион, τεύχ. 1, 2010.

Διαδικτυακές Πηγές

- Ahonen-Ström Karin, «Changing Diplomacy – Actors of structures?», 2010, διαθέσιμο στο <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=1325817&fileOId=1325818>
- Αποστολίδης Ηρακλής, «Η ιστορία δεν είναι χρήσιμη επειδή διαβάζει κανείς εκεί το παρελθόν, αλλά επειδή διαβάζει το μέλλον», 2015, διαθέσιμο στο <http://ellinoistorin.gr/?p=24829>
- Αστρεινίδης Μανώλης , «Η Σημασία της Ουκρανίας σύμφωνα με τον Z. Brzezinski», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.logiosermis.net/2014/03/zbigniew-brzezinski.html#.VfHtBxHtmko>

- Владимир В. Путин, «Владимир Путин огласил ежегодное Послание Президента Российской Федерации Федеральному Собранию», 2013, διαθέσιμο στο <http://www.voltairenet.org/article181481.html>
- Buck Alice, «A History of the Energy Research and Development Administration», 1982, διαθέσιμο στο <http://energy.gov/sites/prod/files/ERDA%20History.pdf>
- Bush George, «Develop Agendas for Cooperative Action With the Other Main Centers of Global Power» 2002, διαθέσιμο στο <http://20012009.state.gov/r/pa/ei/wh/15429.htm>
- Γιαννακόπουλος Βασίλης, «Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας - Το ισχυρό χαρτί της Μόσχας», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.onalert.gr/stories/i-energeiaki-politiki-tis-rosias/33426>
- Государственная программа «Информационное общество», 2014, διαθέσιμο στο <http://minsvyaz.ru/ru/activity/programs/1/>
- Γούτα Λιάνα, «Η διεθνής διπλωματία απέκτησε νέο επίθετο: “Ενεργειακή διπλωματία“», 2009, διαθέσιμο στο http://www.lianagouta.gr/website/pdf_articles/Politics_%CE%91%CE%B3%CF%89%CE%B3%CE%BF%CE%AF-word.pdf
- Gerald Jach, «America’s Energy, America’s Choice», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.energytomorrow.org/~media/EnergyTomorrow/pdfs/API-2014-State-of-American-Energy-Report.pdf>
- Евразийский экономический союз, «Евразийский экономический союз Республики Армения, Республики Беларусь, Республики Казахстан, Кыргызской Республики и Российской Федерации», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.eurasiancommission.org/ru/Pages/ses.aspx>
- Ηρακλείδης Χρήστος, «Το ενεργειακό σκάκι της Ρωσίας στην Ευρώπη και ο "γκραν μετρ" Πούτιν», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.avgi.gr/article/1646329/to-energeiako-skaki-tis-rosias-stin-europi-kai-o-gkran-metr-poutin>
- International Energy Agency, «World Energy Outlook», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.eia.gov/forecasts/ieo/>
- Καιρίδης Δημήτρης, «Εξάρτηση ή Αλληλεξάρτηση: Η Ευρώπη, η Ελλάδα και το Ρωσικό Αέριο», 2015, διαθέσιμο στο users.uom.gr/~keridis/files/article/article15.doc
- Калининченко Д, Дмитрий «Цены на нефть обрушили ради спасения доллара», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.km.ru/economics/2015/01/05/federalnaya-rezervnaya-sistema-ssha-frs/753183-tseny-na-neft-obrushili-radi-spa>

- Καρακούσης Γιώργος, «Ο Πόλεμος του Κόλπου, Η Καταιγίδα της Ερήμου και το Παρασκήνιο», 2007, διαθέσιμο στο <http://rouamat.com/90s-1990-o-polemos-tou-kolpou-i-kategida-tis-erimou-ke-to-paraskinio/>
- Καραφωτιάς Παναγιώτης, «Πολυδιάστατη Διπλωματία», 2015, διαθέσιμο στο <http://elzoni.gr/html/ent/710/ent.40710.asp>
- Klare Michael, «Hard power, soft power and energy force, The new foreign policy tool», 2015, διαθέσιμο στο <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2015-03-03/hard-power-soft-power-and-energy-power>
- Κοζεντίνου Ρεγγίνα, «Οι κρίσεις Ρωσίας - Ουκρανίας για το φυσικό αέριο και οι επιπτώσεις τους», 2011, διαθέσιμο στο <http://www.economia.gr/el/article/entry/67>
- Котев Николай, «Бреттон-Вудская конференция», 2010, διαθέσιμο στο <https://kotenik.wordpress.com/tag/bretton-woods-institutions/>
- Κούτσμα Άννα, «Πότε θα βγει η ρωσική οικονομία από την οικονομική κρίση;», 2015, διαθέσιμο στο http://gr.rbth.com/2015/07/27/pote-tha-vgei-i-rosiki-oikonomia-apo-tin-oikonomiki-krisi_327837
- Κρητικός Κώστας, «Η ιστορία της λέξης δίπλωμα (διπλωματία, δίπλα κ.α.)», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.24grammata.com/?p=22359>
- Kruszewski Charles, «The Pivot of History», 2014, διαθέσιμο στο <https://www.foreignaffairs.com/articles/1954-04-01/pivot-history>
- Κυριαζής Αντώνης, «Η ξεχασμένη τέχνη της διπλωματίας», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.youmagazine.gr/wordpress/2014/06/the-forgotten-art-of-diplomacy-28833/>
- Λάος Νικόλαος, «Ο ενεργειακός πόλεμος και η πολιτική των αγωγών», 2014, διαθέσιμο στο <http://elzoni.gr/html/ent/891/ent.50891.asp>
- Λιτόβκιν Βίκτορ, «Ρωσία-Η.Π.Α.: Αμοιβαίο συμφέρον η μείωση των πυρηνικών οπλοστασίων», 2014, διαθέσιμο στο http://gr.rbth.com/international/2014/04/14/rosia-ipa_amoibaio_symferon_i_meiosi_ton_pyrinikon_oplostasion_29755.html
- Makeev Николай, «Обрушит ли Америка мировые цены на нефть? Как это ей удалось в 1986 году», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.zagolovki.ru/article/31Mar2014/neft1>
- Μαλούχος Γεώργιος, «Ο Μονρόε, ο Ομπάμα και ο αμερικανικός απομονωτισμός», 2013, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=529571>
- Marcel de Haas, «Russia's National Security Strategy», 2009, διαθέσιμο στο <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-62.pdf>

- Marshall C.George, «The Global Geopolitical Importance of the United States», 2011, διαθέσιμο στο <http://www.isrc.ge/researches-and-publications/the-global-geopolitical-importance-of-the-united-states>
- Mauldin John, «The Colder War has begun», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.forbes.com/sites/johnmauldin/2014/10/29/book-review-the-colder-war-by-marin-katusa/>
- Meinig Donald, Geopolitics Models and Notable People, 2012, διαθέσιμο στο <http://slpaphumangeography.wikifoundry.com/page/Geopolitics+Models+and+Notable+People>
- Μητρούλια Πηνελόπη , «Το γεωπολιτικό σκάκι των αγωγών και η Ελλάδα», 2015, διαθέσιμο στο <http://news247.gr/eidiseis/politiki/to-gewpolitiko-skaki-twn-agwgn-kai-h-ellada.3517373.html>
- Μπριάνα Μαρία, «Δημόσια Διπλωματία και Εθνικό Σήμα (National Branding)», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.citybranding.gr/2012/05/nation-branding.html>
- Νίκλαν Αλέξανδρος, «Ενεργειακή Ασφάλεια», 2014, διαθέσιμο στο <http://www.hellenicnexusmag.com/free-content/95-energiaki-asfaleia>
- Παπαστάμου Ανδρέας, «Η οικονομική διπλωματία: κλειδί για την ανάπτυξη», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.ka-business.gr/pages/Aposi/1557/h-oikonomikh-diplwmatia-kleidi-gia-thn-anaptyksh>
- Παρίσης Ιωάννης, «Η παγκόσμια αξιολόγηση της αμυντικής ισχύος το 2013-14», 2014, διαθέσιμο στο <http://infognomonpolitics.blogspot.com.cy/2014/05/2013-14.html>
- Плащинский Александр, «Экономическая дипломатия США. План Маршалла и доктрина Трумэна как элементы одной стратегии», 2003, διαθέσιμο στο <http://evolutio.info/content/view/908/143/>
- Πρεσβεία της Ελλάδος στη Μόσχα, «Ετήσια Έκθεση Οικονομίας Ρωσικής ομοσπονδίας Έτους 2012», 2012, διαθέσιμο στο http://www.champier.gr/pieriaimages/Russia-AnnualReport2012_F23815.pdf
- Ross Michael, «Πώς το εμπάργκο πετρελαίου το 1973 έσωσε τον πλανήτη», 2013, διαθέσιμο στο <http://foreignaffairs.gr/articles/69521/michael-l-ross/pos-to-empargko-petrelaiou-to-1973-esose-ton-planiti>
- Τζουρντός Βαγγέλης, «Πώς Εδραιώθηκε Ο Πολυπολιτισμός στις Η.Π.Α.», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.resaltomag.gr/190.mag>
- Τιβέριος Μιχάλης, «Διπλωματία στην αρχαιότητα», 2002, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=139709>

- Τσιάρας Γιώργος, «Λιβύη: Ο εμφύλιος τελειώνει, ο πόλεμος για την εξουσία αρχίζει», 2015, διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=416661>
- Υπουργείο Εξωτερικών, «Εξωτερική Πολιτική και «Οικονομική Διπλωματία», 2011, διαθέσιμο στο <http://deps.panteion.gr/images/foreign-polo-econ-dipl-8-3-15.pdf>
- Φαρμάκης Χρήστος, «Οικονομική διπλωματία και οικονομική κρίση Στόχοι, στρατηγική, συγκρότηση & οργάνωση της ελληνικής οικονομικής διπλωματίας – Επιπτώσεις οικονομικής κρίσης στις εξαγωγές – Βασικά προβλήματα», 2012, διαθέσιμο στο http://www.oey.gr/site_v2/images/stories/oikonokmiki_diplomatia_kai_oikonomiki_kr_isi_23052012_SAE.pdf
- Φωκιανού Τερέζα, «Παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια στον 21^ο αιώνα», 2004, διαθέσιμο στο <https://www.google.com.cy/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0CDoQFjAFahUKEwjsyt6CptLHAhVK7RQKHVJOAto&url=http%3A%2F%2Fgeolib.geo.auth.gr%2Findex.php%2Fbgs%2Farticle%2Fdownload%2F1515%2F1361&ei=8b7jVayOO8raU9KcidAN&usg=AFQjCNEtj1cEOtYXA1YXWkcEhcdUxOI86Q>
- Westerland Fredrik, «Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective», 2013, διαθέσιμο στο https://www.academia.edu/5407818/2013_The_Military_Capability_of_Russias_Armed_Forces_in_2013_in_Hedenskog_and_Vendil_Pallin_eds_Russian_Military_Capability_in_A_Ten-Year_Perspective
- Χριστόπουλος Αντώνης, «Η ραγδαία πολιτική και οικονομική άνοδος της Κίνας και οι επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομική και πολιτική σκηνή», 2006, διαθέσιμο στο <http://www.eliamep.gr/old/eliamep/files/OP06.012846.pdf>
- Χομένκο Αλεξάντερ, «Ρωσία και Πολιτιστική Διπλωματία», 2012, διαθέσιμο στο <http://www.diplomatic.gr/pd/a-rhomenko.htm>
- Χουλιάρα Γιώργος, «Ρωσία Κίνα: ενεργειακές συμφωνίες μαμούθ», 2015, διαθέσιμο στο http://www.geopolitics.com.gr/2015/09/blog-post_37.html?spref=fb